

मराठे प्रतिष्ठान, मुंबई यांचे मुखपत्र

हितगुज

अंक १०४ ❀ संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे (पृष्ठ १२०) ❀ डिसेंबर २०१५

Website : www.marathepratishthan.org

(फक्त खाजगी वितरणासाठी)

प्रिय कुलबांधवांना आणि भगिनींना
माझा सस्नेह नमस्कार.

प्रिय कुलबांधवांना आणि भगिनींना माझा स्नेहपूर्वक नमस्कार. सन २०१५ मधला 'हितगुज'चा हा शेवटचा अंक, आपले कुलबांधव 'हितगुज'चे चांगले स्वागत करतात. प्रत्येक अंक हाती पडल्यावर चहू दिशांनी येणाऱ्या उत्स्फूर्त प्रतिक्रिया आणि सूचना, तसेच आपल्या हार्दिक मनोकामना, शुभेच्छांमुळे संपादिका व आमच्या कार्यकारी मंडळाचा उत्साह द्विगुणित होतो.

संस्था स्थापन झाली म्हणजे ती आपोआप चालत नाही, त्यासाठी संस्थेची माणसे ही ध्येयवेडी असावी लागतात. आपला मराठे परिवार त्याबाबतीत भाग्यवान आहे. संपूर्ण कार्यकारिणी मोठ्या उत्साहाने प्रतिष्ठानचे काम करित आहे. कस्तुरी, संतोष आणि त्यांचे नऊ-दहा सहकारी ही उत्साही तरुण मंडळी एकत्र येऊन प्रतिष्ठानच्या कार्याचा मोठाच भार पेलत आहेत. संमेलनाच्या कार्यात त्यांनी स्वतःला झोकून दिलं आहे. अध्यक्षांनीही त्यांना प्रोत्साहित केलं आहे.

आजच्या संगणकाच्या काळात माणूस एकमेकांपासून दूर जाताना दिसतो आहे. पण 'हितगुज'च्या माध्यमातून आपण मराठे मनाने जवळ येत आहोत. तुमच्यात आत्मीयतेचा, जवळीकतेचा, प्रेमाचा पूल बांधला जातो आहे. हा प्रेमाचा,

स्नेहाचा पूल घट्ट करण्यासाठी, आपण मराठे परिवार सांगली येथे २३ व २४ जानेवारीला मोठे कुलसंमेलन भरवत आहोत. त्यासाठी एकत्र येत आहोत. जास्त संख्येने जमत आहोत.

आपण स्वभावतःच उत्सवप्रेमी आहोत आणि या संमेलनांमुळे उत्साहाचे वारे संचारते. कुलबांधवांना कलाविष्कार सादर करता येतात. संमेलन भरविणे हे एका अर्थाने आपल्या सांस्कृतिकतेची, रसिकतेची खूण आहे.

सांगली आहे चांगली. विष्णुदास भावे यांनी पहिल्यांदा संगीत नाटकाला प्रारंभ केला तो या सांगलीतच. संगीत नाटक हा महाराष्ट्राचा सांस्कृतिक ठेवा आहे. पं. कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर आणि कोल्हटकर इ.च्या संगीत नाटकांनी दुमदुमलेल्या गाण्याच्या आस्वादात मग्न असलेल्या गानशौकिन रसिक वेड्या सांगली नगरीत हे मराठे प्रतिष्ठानचे दहावे कुलसंमेलन भरते आहे म्हणून त्याचे अनन्य साधारण महत्त्व आहे.

तेव्हा सर्वांनी संमेलनासाठी आवर्जून उपस्थित राहा. म्हणजे भेटीगाठी होतील. त्यामुळे आत्मीयतेचे, जिव्हाळ्याचे नाते वाढायला मदत होईल. ऋणानुबंध, नाती टिकून राहतील. आपल्या येण्याने संमेलन यशस्वी होईल.

आपली शुभचिंतक

डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे, (पृ. १२०),
(दि. ५ डिसेंबर २०१५)

हे लक्षात ठेवा

आपल्या मराठे प्रतिष्ठानचे दहावे कुलसंमेलन शनिवार दि. २३ व रविवार दि. २४ जानेवारी २०१६ रोजी सांगली येथील 'खरे मंगल कार्यालय' येथे आयोजिले आहे. सभागृह २३ सकाळी ७ पासून २४ सायं ८ पर्यंत उपलब्ध असेल. मात्र लवकर येणाऱ्यानी/ उशिरा जाणाऱ्यांनी २३ चा Lunch आणि/ वा २४ चे Dinner यांची व्यवस्था आपली आपण करायची आहे. संमेलनाच्या रु. २००/- या शुल्कात २३ चे dinner व २४ चा Lunch यांचा समावेश आहे. अजून रेल्वे/बसचे आरक्षण केले नसल्यास त्वरित करावे. आपल्या सहभागाविषयी आम्हाला कळवल्यास आयोजन करणे सुकर होईल.

संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०००३१

दूरध्वनी : ०२२-२४१५०८८९ • इ-मेल : parbhakar.marathe@gmail.com

मुद्रक : इंडिया प्रिंटिंग वर्क्स, वडाळा, मुंबई - ४०००३१

संवाद कुलबांधवांशी

• हेमंत अरुण मराठे (पृ. २१), नालासोपारा

भ्रमणध्वनी - ९२२०६९९९५७

नमस्कार बंधुभिगिनींनो

सप्टेंबर २०१५च्या अंकांमध्ये बऱ्याच गोष्टींचा समावेश होता. कुलबांधवांच्या प्रतिक्रियाही बऱ्याच आल्या. काही कौतुकाच्या होत्या, काही त्रुटीबद्दल तर काहीजणांची सुधारणा कोणत्या बाबींमध्ये आवश्यक आहेत त्याबद्दल सूचना असणारी पत्रं. मात्र यामुळे आपला हितगुज सर्वदूर वाचला जातो आहे, हे पाहून समाधान वाटते.

यंदा गणपती उत्सवामध्ये आपल्या म.प्र. तर्फे आपल्या कुलबांधवांसाठी घरगुती सजावट स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. अतिशय कमी वेळेमध्ये नविन तंत्रज्ञानाचा वापर

करून जास्तीत जास्त सभासदापर्यंत याची माहिती पोहोचवण्यात आली आणि सभासदांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला. यासाठी व्हॉटसअप, फेसबुक आणि वेबसाइट यांचा पुरेपूर वापर करून श्री. श्रीनिवास मराठे

कोषाध्यक्ष म.प्र. यांनी अल्पावधीत ही स्पर्धा यशस्वी केली. मानद परीक्षक म्हणून सभासदांपैकी ज्येष्ठ चित्रकार श्री. राजा मराठे, सौ. सुप्रिया मंदार मराठे, श्री. शरद अरुण मराठे व बाह्य परीक्षक म्हणून तज्ज्ञ छायाचित्रकार श्री. निशांत पाटील यांनी काम पाहिले. तसेच यासाठी देण्यात आलेली बक्षिसे. म.प्र.चे अध्यक्ष श्री. रमाकांत दिव्दांस, विश्वस्त श्री. आनंद मराठे, सदस्य श्री. सुरेश मराठे, डॉ.बिबली, कोषाध्यक्ष श्री. श्रीनिवास मराठे आणि सभासद श्री. शरद मराठे यांनी पुरस्कृत केली. म.प्र. तर्फे सर्व परीक्षक व पुरस्कर्ते यांचे मनःपूर्वक आभार. विजेत्यांची सूची व त्यांच्या सजावटीची छायाचित्रे सोबत दिली आहेत.

आता आपणा सर्वांना वेध लागले आहेत सांगली येथे २३ व २४ जानेवारी २०१६ रोजी होणाऱ्या अ.भा. संमेलनाचे. सर्व सभासदांना आमंत्रणे पाठविण्यात आली आहेत. पोहोचल्याचे फोन येऊ लागले आहेत. आपण जास्तीत जास्त संख्येने उपस्थित रहाल असा विश्वास वाटतोय. संमेलन यशस्वी होण्यासाठी आपणा सर्वांचे सहकार्य अपेक्षित आहे. प्रत्येकाने आपल्या ओळखीच्या कुलबांधव-भिगिनींना याची माहिती द्यावी आणि जास्तीत जास्त सभासद उपस्थित राहण्यासाठी प्रयत्न करावेत.

आमंत्रण पत्रांमध्ये रेल्वेने येण्यासाठी त्यांच्या वेळा कळविल्या आहेत. आगाऊ आरक्षण करून येण्याचे आम्हाला

कळवावे. हॉलमध्ये निवासाची व्यवस्था केली आहे. मात्र ज्यांना स्वतंत्र रहायचे असेल त्यांच्यासाठी नजिकच्या हॉटेलची नावे सुचविली आहेत. वेळेवर बुकिंग करावे.

आपला तरुण वर्ग आता आमच्याबरोबर कार्य करण्यासाठी उत्सुक आहे. आम्हीही त्यांच्यावर निरनिराळ्या जबाबदाऱ्या टाकत आहोत. वेगवेगळ्या ठिकाणी सभासद वाढावेत म्हणून प्रतिनिधी नेमले आहेत. अद्यापही काही शहरे बाकी आहेत, कोणाला प्रतिनिधि म्हणून काम करायचे असल्यास जरूर कळवावे.

कुलसंमेलनाविषयी ताजी बातमी : आपल्या अखिल भारतीय कुलसंमेलनाची तयारी जोरात सुरु आहे. मी स्वतः आपले कार्यकारिणी सदस्य श्री. शैलेंद्र आणि आपल्या 'Young Brigade' सह सांगली येथे जाऊन आलो. 'खरे मंगल कार्यालय' फारच सुंदर व ऐसपैस आहे. कितीही सभासद आले तरी त्यांची उत्तम सोय तेथे होऊ शकेल. आपला प्रतिसाद मोठ्या संख्येने अपेक्षित आहेच पण सहकार्य देखील. ज्या व्यावसायिकांना किंवा (व्यक्तींना देखील) संमेलनस्थळी जाहिरात/शुभेच्छा द्यावयाच्या असतील त्यांनी आगाऊ संपर्क करावा. म्हणजे दरांसंदर्भात माहिती देता येईल. असे कार्यक्रम तडीस नेण्यासाठी आर्थिक पाठबळ हे अत्यंत

महत्वाचे. त्यामुळे व्यक्तिगत देणग्या देणाऱ्यांचेही स्वागतच आहे. हॉलमधील निवासाच्या व्यवस्थेविषयी वर लिहिले आहेच. कॉटस् कमी असल्याने ज्यांना खर्च गरज असेल अशांनीच या सुविधेचा लाभ घ्यावा ही पुनश्च विनंती. यामुळे कोणाचीच गैरसोय होणार नाही.

आपण व घरातील जास्तीतजास्त कुटुंबीय यांनी उपस्थित राहावे अशीच आमची इच्छा आहे. मराठ्यांच्या माहेरवाशिणीनीही आपल्या पती व मुलांसमवेत यावे हे आग्रहाचे निमंत्रण आहे. तसेच आपल्यातील कलाकाराला वाव मिळवा अशी इच्छा असणाऱ्यांनी अंक मिळाल्यानंतर त्वरित दि. २५ डिसेंबर पर्यंत माझ्याशी संपर्क साधावा. marathepratishtan.org या संकेतस्थळावरील opinion poll द्वारे आपण आपल्या सहभागाविषयी आम्हाला कळवू शकाल. आपल्या प्रतिसादाची आम्ही आतुरतेने वाट पाहत आहोत.

आपले मराठे प्रतिष्ठान वाढावे, सर्वदूर पोहोचावे त्याचा फायदा आपल्या सभासदांना व्हावा म्हणून हा सर्व प्रपंच. आपल्या सर्वांच्या सहकार्याने म.प्र.चे कार्य उत्तरोत्तर खूप वाढेल, असा विश्वास वाटतो. आता लवकरच प्रत्यक्ष भेटू सांगलीमध्ये ❖

गणेशोत्सव सजावट स्पर्धा		
प्रथम पारितोषिक	सौ. सुवर्णा श्रीकृष्ण मराठे	पुणे
द्वितीय पारितोषिक	कु. धनदा योगेश्वर मराठे	डोंबिवली
तृतीय पारितोषिक	श्री. पुष्कर सतीश मराठे	दादर, मुंबई
उत्तेजनार्थ पारितोषिक-१	कु. धनश्री विजय मराठे	पुणे
उत्तेजनार्थ पारितोषिक -२	श्री. विष्णू (प्रसाद) वसंत मराठे	गोवा

विशेष प्राविण्य मिळवणाऱ्या गुणवंत विद्यार्थ्यांची सूची					
अनु	नाव	परिक्षा	गुण	पैकी	टक्के
१	प्राची हेमंत मराठे	B.Sc (प्राणीशास्त्र)	६५७	८००	८२.१३%
२	तनुजा शैलेंद्र मराठे	B.M.S.	Grade	CGP	६.३३
३	रिया कमलेश मराठे	S.S.C.(१० वी)	४८०	५००	९६.००%
४	केतकी भालचंद्र मराठे	B.E. (instrumentation)	५३२	७००	७६.००%
५	मिहिका वसंत मराठे	H.S.C. (१२ वी)- कॉमर्स	५६०	६५०	८६.१५%
६	मल्लिका अभिजित मराठे	All India Lawn Tennis Championship under १२ Girls	Singles - Winner		
७	हर्शल सुयश मराठे	१० वी			९७%

आमचे भाऊ

• अंजली जोशी (पृ. ३६५), मुलुंड (पूर्व)

भ्रमणध्वनी - ९८२००६६८४९

माझे वडिल - श्री. अनंत सदाशिव मराठे ज्यांना सर्वजण 'भाऊ' म्हणत ते अनंत चतुर्दशीला परलोकवासी झाले.

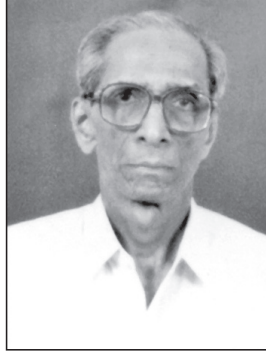
दुसऱ्या महायुद्धा आधी जन्मलेल्या पिढीतील बहुतेक सर्वांनाच गरिबी व अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीशी सामना करावा लागला. ते त्याला अपवाद नव्हते. फार लहान वयात स्वतः कमावून शिकून आमच्या मोठ्या कुटुंबातील सर्वांनाच त्यांनी आधार दिला. पण आयुष्यात कधीही त्याचा साधा उल्लेखही केला नाही.

ते आधी नाशिकला 'गावकरी'त होते. नंतर मुंबईला आकाशवाणीवर बातमीदार म्हणून नोकरी केली. मग अत्र्यांचा 'मराठा' व नंतर 'महाराष्ट्र टाईम्स'चे सहसंपादक म्हणून निवृत्त झाले.

ते मराठामधून टाईम्समध्ये गेले आणि काही महिन्यातच टाईम्स बंद पडला. मग आचार्य अत्र्यांना जाऊन भेटले व त्यांना विचारलं की मराठात परत येऊ का? अत्रे म्हणाले, 'या! घर आपलंच आहे.' पण भाऊंनी त्यांना स्पष्टच सांगितले की टाईम्स सुरू झाला तर मी परत तिकडे जाणार. अत्र्यांनी त्यालाही मोठ्या उदार मनाने परवानगी दिली. धन्य ते अत्रे! असा साहेब परत मिळणार नाही.

त्यांच्या बेताच्या परिस्थितीत ते अनेकांना पैशाची मदत करत - आपले पैसे परत देण्याची त्यांची कुवत आहे का याचा विचारही न करता. ते म्हणत "ज्यावेळी मी कोणालाही पैसे देतो तेव्हा त्यावर पाणी सोडूनच देतो कारण ते पैसे आता त्याचे झालेले असतात. ते माझे राहिले नसताना मी त्याची आशा का करावी?"

घड्याळ आणि त्यांचं अतूट नातं होतं. बायकांना आरशात पहायला आवडतं तसं त्यांना सारखं घड्याळ बघायला आवडे. भूक असो वा नसो. सकाळी ठराविक वेळी जेवायचं. त्यांचा नातू निखिल म्हणायचा की आजिने चहा ठेवला म्हणजे दुपारचे बरोबर चार वाजले असं समजायचं. रात्री दहा वाजले की दिवा व रेडिओ बंद म्हणजे बंद. खरंतर रात्री दहा ते साडे अकरा अतिशय छान गाणी लागत. पण त्यांना सांगायची किंवा हट्ट करायची कधी हिंमतच झाली नाही.

माझ्या लग्नानंतर याचा पुरेपुर वचपा मी काढला. कोणी वेळ विचारल्यावर आमच्या घड्याळात पाच वाजले असले तरी त्यांच्या घड्याळात चार वाजून एकोणसाठ मिनिटे व पन्नास सेकंद होत. इतका सेकंदा-सेकंदाचा हिशेब त्यांच्या डोक्यात असल्याने वेळ न पाळणाऱ्या लोकांचा त्यांना फार राग येई.

शंतनु त्यांचा मुलगा आय.आय.टी. चा इंजिनियर व जमनालाल बजाजचा MBA. तेव्हा सर्व परिस्थिती अत्यंत अनुकूल - 'Most

eligible Batchlor' तेव्हा या ना त्या मार्गाने पैसे काढायचे भरपूर चान्सेस. परंतु जाणीवपूर्वक सर्व खर्च टाळून शंतनुच्या इच्छेप्रमाणे त्याने सत्तावीस वर्षांपूर्वी रजिस्टर लग्न केले. त्याला विरोध तर सोडाच पण त्याचा त्यांना अत्यंत अभिमान वाटला. ज्या काळात लग्नाचा बाजार मांडला जात होता त्याकाळात तर त्यांच्या पुरोगामी विचारांचे फारच कौतुक वाटले.

त्यांचा नातू - निखिल - कॉम्प्युटर इंजिनियर होऊन अमेरिकेला गेला. तेव्हा त्यांनी त्याला सांगितले की तू अमेरिकेत जातो आहेस पण नोकरीच करायची तर तिकडे जाऊन का करायची? तू अनुभव घेऊन इथे परत ये. स्वतःची कंपनी काढ. आणि अमेरिकेन लोकांना नोकरीला ठेव व तुझ्या आईला त्या कंपनीची मॅनेजर कर. तेव्हा मला जाणवले की ते आताच्या मुलांचे प्रॉब्लेम्स व आताची परिस्थिती यांच्याशी जुळवून घेऊ शकत नाहीत. तरीपण त्यांच्या स्वाभिमानी वृत्तीची नोंद घ्यावीशी वाटते.

आम्हा चौघांनाही वाचनाची आवड. त्यामुळे आमच्या घराला मराठ्यांची लायब्ररी म्हणत. पी. जी. वुडहाऊस हा त्यांचा अत्यंत आवडता लेखक. वुडहाऊस प्रेमींना वाटते की जगात माणसांचे दोनच प्रकार आहेत. एक वुडहाऊस आवडणारे व दुसरे न आवडणारे. हे त्यांना मनोमन पटले होते.

कोणाशीही जास्त सलग्गी करायला ते जात नसत. आपला आब राखून व त्यांच्या हिशेबाने कमी-जास्त अंतर ठेवूनच रहात. ते निवृत्त होताना त्यांच्या सहकाऱ्याने त्यांना विचारले होते की इतकी वर्ष या व्यवसायात राहून तुम्ही इतके अलिप्त कसे काय राहू शकतात? कामावरील आत्यंतिक निष्ठा व सचोटीची वागणूक यातच त्यांचं उत्तर असावं.

शाळेत असताना संघ विचारांशी त्यांची दोस्ती होती. कळत्या वयात संघाचं बोट त्यांनी सोडून दिले आणि M.N. Roy यांच्या विचारांचं आकर्षण त्यांना वाटू लागतं. संपादक दा. भ. कर्णिकांचा तो प्रभाव असावा. पण लवकरच त्यातूनही ते बाहेर आले. नंतर कोणत्याही कळपात सामील झाले नाहीत भारतासारख्या विविधतेने नटलेल्या देशाचे प्रश्नही विविधांगी आहेत. कोणत्याही एकाच माणसाला ते पूर्णपणे आकलन होऊ शकत नाहीत यावर त्यांचा ठाम विश्वास होता.

त्यांचं नशिब इतकं चांगलं की आईसारखी निर्मोही व हुशार आणि सदैव त्यांना साथ देणारी बायको मिळाली. जायच्या आधी दोन दिवस त्यांनी सांगितले होते की माझे आता दोनच दिवस उरले आहेत. बरोबर तिसऱ्या दिवशी ते गेले. या जगातून exit घेतांनाही त्यांनी वेळ पाळली.

त्यांचा कोणत्याही कर्मकांडावर विश्वास नव्हता. त्यांनी सर्व स्पष्ट लिहून ठेवले होते. मला हॉस्पिटलमध्ये ठेवू नका - I want to die with dignity. माझे कोणतेही विधी करू नका. त्यांची इच्छा प्रमाण मानून आम्ही कोणतेही विधी केले नाहीत. इतके पुरोगामी विचारांचे आईवडिल मिळणे हा भाग्ययोग आहे.

साभार पोच

सार्थशत सुभाषितानि।

निवेदन - डॉ. उज्वला चंद्रकांत थत्ते (मराठ्यांची माहेरवाशीण)

तृतीयावृत्ती - १३ ऑगस्ट २०११

मूल्य - ३० रुपये

दूरध्वनी - २४२२९१७८ • भ्रमणध्वनी - ९३२२८५५१२५

सामाजिक बांधिलकीचे अभिनव प्रयोग

• सदाशिव बळवंत मराठे (पृ. ३८०), बडोदरा

दूरध्वनी - ०२६५-२४२३०५५/२४२८६९८

सुमारे वर्षभरापूर्वी (दि २४/११ व ३०/११/१४) गुजरात मधील वर्तमान पत्रांमधून खास आकर्षित करणाऱ्या तीन बातम्या प्रकाशित झाल्या होत्या. माझ्यासारख्या अनेक वाचकांनी त्यावर थोडे वैचारिक चिंतन करून प्रत्येक बातमी खोलात जाऊन त्यातील कोणती बातमी विशेष महत्त्व देण्यासारखी आहे/अभिमानास्पद आहे किंवा कौतुक करण्यासारखी आहे त्याची जुळवाजुळव करून भारतीय समाजाविषयी आपले मत ठरवणे भाग पडते. माहितीतील प्रसंग, कल्पना व उद्देश पाहून क्रमांक द्यावयाचे असेल तर कसे द्यावयाचे ते वाचकांनी ठरवावे.

बातमी क्र. १ : बडोद्यातील एक प्रतिष्ठित ENT स्पेशालीस्ट डॉ. भैंसाणीसा व त्यांच्या सुविद्य डॉ. पत्नी ह्यांनी त्यांच्या कन्येच्या लग्नप्रसंगी एक अभिनव प्रयोग समाजापुढे मांडला. त्यांनी लग्नाच्या मंडपात ३०० आमंत्रितांकडून रक्तदान करविले. विशेष म्हणजे रक्तदान करणाऱ्या आमंत्रितात १/३ लोक मुस्लिम होते. आमंत्रितांमधून ७० व्यक्तींनी 'नेत्रदाना'च्या संकल्प पत्रिका भरल्या. तसेच ३५ जणांनी 'देहदानाचा' संकल्प केला. विशेष म्हणजे नव वधूवरांनाही मंडपात रक्तदान केले. डॉ. च्या पत्नी नवरात्रात गरव्याच्या जाहीर कार्यक्रमात गरबे गाऊन तरुण मुला मुलींना नाचवतात तर डॉ. भैंसाणीया स्वतः एक उत्तम विनोदी वक्ते असून तेही जाहीर कार्यक्रमात अनेकांना आनंद प्रदान करतात.

बातमी क्र. २ : सुरत शहरातील मोठे उद्योजक श्री. महेश सवाणी परिवारांकडून स्वखर्चाने १०८ हिंदू व मुस्लीम जोडप्यांचा सामुहिक विवाह सोहळा आयोजित केला. एकाच भव्य मंडपात ह्या सोहळ्यात हजारो लोकांना आमंत्रित केले होते. विवाह सोहळ्यास दोन्ही समाजाचे धार्मिक नेते हजर राहिले होते. सर्व नववधूवरांना सर्वांनी आशिर्वाद दिले. तसेच प्रत्येक जोडप्यास खास उपहार- साडी व मंगळसूत्र तसेच संसारोपयोगी साधनेही देण्यात आली. करोडो रुपये कमविणाऱ्या व्यक्तीने आपली सामाजिक जबाबदारी पार पाडल्याचे हे एक उमदा उदाहरण.

बातमी क्र. ३ : सुरत शहरात जैन समाजाच्या १ महिलेसह ४४ कुटुंबांनी जैन धर्माच्या भिक्षूंनी आस्थेने 'दीक्षा' घेण्याचा सामूहिक कार्यक्रम साजरा झाला जैन धर्माच्या समाजाच्या पद्धतीनुसार सजविलेल्या घोडा-बग्गी गाड्यांतून दीक्षार्थींची मिरवणूक काढण्यात आली. संसारीक बंधनातून मुक्त होणाऱ्या त्या भिक्षूंचा सन्मान म्हणून समाजातील काही संपन्न लोकांनी भिक्षूंच्या हस्ते संबंध मिरवणूकीच्या मार्गावर रु. ५५ लाख जाहीर जनतेमध्ये उधळण्यात आले. ही रक्कम नोटांमध्ये/नाण्यांमध्ये होती. उपस्थित प्रजेमधील लोकांनी ती शकून' म्हणून आपल्या खिशांत कौतुकाने ठेवली.

कमी रक्तदाब (Low Blood Pressure)

• डॉ. सीमा मराठे (पृ. ४११), पुणे

भ्रमणध्वनी - ७५०७९१२९०६

हाय ब्लडप्रेसरचा त्रास असणं ही गोष्ट आता फारच सर्वसाधारण बाब झाली आहे. परंतु कमी रक्तदाब ही सुद्धा धोक्याची निशाणी आहे. त्याबद्दल माहिती देणारं हे टिपण.

१२०/८०mmhg एवढा रक्तदाब प्राकृत समजला जातो. त्यापेक्षा जास्त वा कमी रक्तदाब अप्राकृत असतो. नेहमी जास्त रक्तदाब असलेल्या व्यक्तींबद्दल घरातील लोकांना चिंता वाटते. डॉक्टरसुद्धा हे गंभीरपणे घेवून ट्रीटमेंट देतात.

कमी रक्तदाब फारसा ऐकीवात नसतो याचे कारण म्हणजे त्याचे निदान केलेले नसते. म्हणून अशा कमी रक्तदाब असलेल्या व्यक्ती दुर्लक्षिल्या जातात. परंतु त्यांच्याकडेही काळजीने बघण्याची गरज आहे असे मला वाटते.

डोळ्यासमोर अंधारी येणे, डोके दुखणे, आळस येणे, कामात हुशारी न वाटणे, चक्कर येणे, मळमळ होणे, अशक्तपणा जाणवणे वगैरे लक्षणे दिसली की ब्लडप्रेसर तपासून घ्यावे. ही लक्षणे सुरुवातीला क्षुल्लक वाटतात. परंतु काही व्यक्तींमध्ये हे लक्षण गंभीरपणे घेणे आवश्यक आहे.

कमी रक्तदाब असला की मेंदूकडे रक्त पुरवठा कमी होतो. व त्या व्यक्तीला गरगरल्यासारखे वाटते (fainting sensation) काही वेळा अशा व्यक्ती मूर्छा येवून पडण्याचीही शक्यता असते. असे बेशुद्ध होवून बेसावधपणे पडल्यास डोक्याला व इतर अवयवांना इजा होऊ शकते.

कमी रक्त दाबाची कारणे - फार प्रमाणात उलट्या, जुलाब होणे, शरीरातील पाण्याचे प्रमाण उष्णतेमुळे - उन्हामुळे कमी होणे, अतिप्रमाणात रक्तस्राव होणे, रक्तात हेमोग्लोबीनचे प्रमाण कमी असणे (Anaemia) हे ही कारण असू शकते. यामुळे मेंदूला ऑक्सिजन कमी मिळतो. फार वेळ उभे असल्यास रक्त पायाकडून हृदयाकडे जाण्याचा वेग मंदावतो व रक्तदाब कमी होतो. गुरुत्वाकर्षणाच्या विरुद्ध दिशेला म्हणजेच हृदय व मेंदूच्या खालच्या बाजूस - बेंबीच्या खालच्या ठिकाणी पायांमध्ये रक्त साठून राहते. परिणामी डोळ्यांपुढे अंधारी येते. काही व्यक्तींना बसलेल्या किंवा झोपलेल्या अवस्थेतून एकाएकी

ताडकन उभे राहिल्यास प्रचंड प्रमाणात अचानक रक्तदाब कमी होतो आणि त्याची लक्षणे दिसतात. या प्रकाराला 'पोश्चरल हायपोटेन्शन' (Postural hypotention) असे म्हणतात.

अचानक दुःखाची बातमी कळणे, वा इतर तऱ्हेचे मानसिक आघातही कमी रक्तदाब आणू शकतात. जुने आजार व त्याकरिता सातत्याने घेतलेली औषधे, काही हृदयरोगाचे आजार असल्यासही कमी रक्तदाब असतो. काही जणांना मुळातच कमी रक्तदाब असतो. तो आणखी कमी होण्याची कारणे घडल्यास मात्र त्रास होतो.

उपचार - कमी रक्तदाबाची गंभीर लक्षणे दिसल्यास

- म्हणजेच अशा व्यक्ती मूर्छित होवून पडत आहेत असे वाटल्यास जवळच्या व्यक्तीने कॉटवर सरळ झोपवावे. उशी देवू नये. कपडे सैल करावेत. शांतता राखावी. फॅन लावल्यास हवा खेळती राहिल. कॉटच्या पायाखालची बाजू उंच करावी. ह्यामुळे डोक्याच्या बाजूला रक्तपुरवठा जास्त होईल सहसा

५-१० मिनिटांत व्यक्ती शुद्धीत येते व नॉर्मल माणसांप्रमाणे बोलू लागते.

जर शुद्ध आली नाही तर लिक्विड अमोनियामध्ये भिजलेला कापसाचा बोळा नाकावर ठेवावा. डॉक्टरला बोलवावे. डॉक्टर इंजेक्शनसु देतील. उलट्या वा अतिसारामुळे शरीरातील पाण्याचा अंश कमी झाला असेल तर सलाईन, डेक्सट्रोज वगैरे I.V. दिले जाते. रक्तातील हेमोग्लोबिन फार कमी असल्यास रक्त द्यायची गरज असते.

एकदा कमी रक्तदाब आहे हे व्यक्तीला कळल्यास डॉक्टर देतील त्या गोळ्या जवळ ठेवाव्या. ग्लुकोज वा साधी साखर, चॉकलेट्स किंवा सरबताची लहानशी बाटली जवळ असावी. लक्षणे वाटल्यास लगेचच ती ग्रहण करावीत. फार वेळ उभे राहू नये. अधून मधून बसावे किंवा आडवे निजावे. बराचवेळ विश्रांती घेतल्यानंतर एकाएकी उभे राहू नये. थोडा वेळ बसून मग उभे राहावे. इलॅस्टिक असलेले पायमोजे घालावेत तसेच अधूनमधून पोटाचा बेल्ट वापरावा. मिठाचे प्रमाण आहारात अधिक ठेवावे. पाणी व पेये जास्त प्रमाणात घ्यावीत. व्हिटॅमिन्स, मिनरल्सच्या

गोळ्या नियमाने घ्याव्यात. सकस आहार असावा. हिमोग्लोबीन कमी असल्यास लोहयुक्त भाज्या तसेच गोळ्या, इंजेक्शनस् डॉक्टरांच्या सल्ल्याने घ्यावीत.

थोड्या पण नियमित व्यायामाचीही सवय ठेवावी. त्यामुळे रक्ताभिसरण सुधारते. कमी रक्तदाब सहसा स्त्रियांमध्ये अधिक प्रमाणात आढळून येतो. कोणत्याही वयोगटांत हा दिसून येतो. अशा व्यक्तींनी फार गरम पाण्याने अंघोळ करणे, फार उपवास करणे, सतत घरातील कामे भराभर करणे टाळावे. डॉक्टरांकडे

जावून अधूनमधून ब्लडप्रेसर, तसेच रक्त, लघवीच्या पॅथॉलॉजिकल तपासण्या करून घ्याव्या. योग्य उपचार वेळीच घ्यावेत.

वाचकहो! कमी रक्तदाबाबद्दल संक्षिप्तपणे परंतु महत्त्वाची माहिती तुम्हाला मिळाली असेल अशी आशा करते. योग्यवेळी निदान झाल्यास घाबरून जाण्याचे कारण नाही. उपचारही साधेच, सर्वांना करता येण्यासारखे आहेत.

वाचकांचा पत्रव्यवहार

मा. संपादिका,

हितगुज अंक १०३ सप्टेंबर २०१५ अंक मिळाला. सर्व लेखक कवि संकलक प्रेषकांचे अभिनंदन. सोबत अंकातील उल्लेखनीय मजकूर माझ्या कुवतीप्रमाणे नमूद केले आहे.

सौरभ मराठे यांची 'किसपर करे भरोसा' ही कविता वास्तवाचे हुबेहुब वर्णन मन हेलावून टाकते.

जसी कथा खूपच बोलकी व हृदयस्पर्शी, धन्य तो शिवराम, म्हणजेच खेडी सुधारण्यासाठी झटणारा कलेक्टर शिवराम.

कोण म्हणतो सयाजीरावांनी स्वातंत्र्य लढ्यासाठी काही केले नाही, समाजभानही मोलाचे आहेच. श्री नेने यांचे पुस्तक वाचून काढायचे आहे.

निलीमा विद्वांस यांचा अनोखा हितगुज गृहप्रवेश लेख सुंदर.

नृत्यांगना सुचित्रा अमित यांनी तटस्थपणे सच्चेपणाने केलेले आपल्या आईचे मूल्यमापन! एक कलावंतच दुसऱ्या कलावंताला ओळखू शकतो.

'भूजल पुर्नभरण' श्री. वि. म. मराठे यांचा प्रयोगकृती लेख अनुकरणीय

मराठे परिवारातील युवा ग्रुपच्या कस्तुरी व मंदार यांच्या वृद्धाश्रम भेटीत आंबे पोहोचविण्याच्या उपक्रमाचे विशेष कौतुक, कारण मागील मोसमात आवक कमी असूनही त्यांनी जाणीवपूर्वक वंचितांचा विचार केला. नावाप्रमाणे त्यांच्या कार्याचा कस्तुरी सुगंध दरवळो.

मीना सदानंद यांनी 'एक आनंद सोहळा' असे नामाभिधान करून मानपत्र लेखिका सुमेधा वहिनी व त्याचे सुश्राव्य वाचन करणाऱ्या मंजिरी वहिनी यांचा केलेला उल्लेख स्वागताह.

कु. शेफाली हॉकीपटू, सतार वादीका गौरी, शास्त्रीय गायिका स्वरांगी, या खरं तर मराठे प्रतिष्ठानचे उज्वल भविष्य आहेत.

निवृत्त कर्नल मा. श्री. प्रमोदन यांचे मराठ्यांच्या माहेरवाशिणींच्यावतीने विशेष अभिनंदन. आपर्तीवर आपत्ती कोसळण्याच्या या काळात दुर्मिळ व दुर्लभ होत असलेली आपत्कालीन व्यवस्था त्याची आस्था असणं केवळ दैव दुर्लभ.

अंकाविषयी किती लिहावे तेवढे थोडेच. मुखपृष्ठ व मलपृष्ठावर छापलेले रंगीत फोटो आकर्षक आहेत. धन्यवाद

कळावे,

आ. विश्वासू

कुमुद डोके (पृ. ३६६), ठाणे

दूरध्वनी २५८८१६५५

हसरे

हितगुज

एका मुलानं स्टेटस ठेवलं होतं...

दहावीला मुलांना पडत असलेले मार्क्स बघून बधीरच व्हायला होतंय...

इथे ९० टक्केवाला मध्यमवर्गीय ८५ टक्केवाला गरीब आणि

८० टक्केवाला दारिद्र्य रेषेखालचाच वाटायला लागलाय...

नशीब आपण पूर्वीच पास झालो.

पती : हल्ली तू मला न सिगारेट

पिण्यावरून काही बोलत न दारू

पिण्याबद्दल. काय झालाय काय ?

पत्नी : काऽऽही नाही. LICचा एजंट

कालच विम्याचे फायदे सांगून गेला.

मायेची दीपावली - मनकोपरा उजळवणारी

• सौ. उर्मिला श्रीनिवास मराठे (पृ. ३८९), पुणे

भ्रमणध्वनी - ८२७५१४१४६०

आली दिवाळी, दिवाळी आऽऽली

हासत नाचत खेळत आली

किंवा

दिन दिन दिवाळी

गाई म्हशी ओवाळी

अशी अनेक गाणी लहानपणापासून आपण ऐकत आलो आहोत. दिवाळी असतेच तशी मौज मजेची. फराळाची धांदल आणि फटाक्याची गडबड. दिवाळी त्याशिवाय साजरी झाल्यासारखी वाटतच नाही. आजकाल फराळ तयार करणे म्हणजे अर्थातच तो विकत आणणे असे असले तरी फराळ हा लागतोच. तर काय बघता बघता दिवाळी आली. नाही म्हटले तरी थोडीशी धांदल, लगबगच आपल्या जीवनात आनंद निर्माण करते. दूर लांब असलेली आपली पोरंबाळे अचानक घरी आली की, मन कसे भरून येते. एकत्र नरकचतुर्दशीचा फराळ, लक्ष्मीपुजन आधीच मनाला उल्हासित करणाऱ्या थंडीबरोबर अधिकच उल्हासित करतो आणि चार दिवस नवलाचे पटकन संपतात.

आम्ही आमची दिवाळी खरे तर नेहमी घरीच साजरी करतो. मुली जावई पाडव्याला जेवायला आले की बरे वाटते. पण यावर्षी आमच्या जावई बापूंनी सहलीस जावयाचे फर्मानच काढले. कोकणात दापोली जवळील 'गारवा' रिसॉर्ट बुकही करून टाकले आले जावयाच्या मना... चांगल्या अर्थी हं! मग काय पाडव्याच्या दिवशी आम्ही आमचे सामान आवरून प्रवासाला सज्ज झालो. म्हणजे काय निघालोच. कोकण तसे मला अपरिचीत नाही पण सर्वच ठिकाणे थोडीच पाहिलेली असतात? त्यामुळे कोळथरे बीच अर्थातच न पाहिलेला! येथील समुद्र शांत आणि रमणीय भासला. ओळीने असलेली नारळीच्या झाडांची वाडी मनाला मोहवीत होती. थंडी अर्थातच नव्हती. पण शुद्ध हवा मन प्रसन्न करित होती आणि आयत्या जेवणाचा लाभ अर्थातच सुखद वाटणारंच. दुसऱ्या दिवशी लाँच मधून गाडीसहीत प्रवास केला आणि दुसऱ्या किनाऱ्यावर धोपावे येथे पोहोचलो. तेथून गुहागर, वेळणेश्वर हेदवीचा दशभुजा गणपती, योगेश्वरी देवी, चंडीका देवी अशी ठिकाणे पाहून झाली. गुहागरचा समुद्र मात्र गंभीर आणि रौद्र भासला. लहानपणी आत्याकडे येत असू तेव्हा आत्या आम्हाला कधीच समुद्राकडे फिरकू द्यावयाची नाही. जोरात उसळणाऱ्या लाटांचे

रौद्र स्वरूप तिला आवडत नसायचे म्हणून ती किनाऱ्याकडे आम्हाला जाऊ देत नसे. त्याचे स्मरण झाले. खरं तर समुद्र एकच पण त्याची किनारपट्टी वरची रूपे निरनिराळी. त्या समुद्राचे अंतरंग कसे असेल? उगीचच एक विचार मनात डोकावून गेला. भाऊबीजेचा दिवस असा मस्त मजेत निसर्गाच्या सान्निध्यात गेला. लाटघर आणि कोळथरे या दोन गावांच्या मध्ये बुरोडी नावाचे एक गाव आहे. तेथे पुण्याच्या गानू ऑप्टीशियन्सनी एक परशुरामाची भव्य मूर्ती उभारली आहे ती बघण्यास गेलो. ही मूर्ती पृथ्वीचे अर्ध गोलावर उभी असून परशुरामाचे व्यक्तिमत्व बोलके करणारी आहे. त्याचे क्षात्रतेज मनातील इच्छा भाव मूर्तीत प्रकट झाले आहेत मूर्तीखाली जो अर्धगोल आहे. त्यावर उत्तर धृवावरील जगाचा नकाशा कोरला आहे.

उत्तर धृवावर समाविष्ट असणारे जग त्याचा हा नकाशा आहे. त्यात भारत, आशिया, आफ्रिकेचा काही भाग युरोप अमेरिकेचा काही भाग अर्धगोलात येणारे जग यावर रेखाटले आहे. आणि त्या अर्धगोलाचे आत आहे कन्याकुमारी सारखे ध्यानधारणा मंदिर. अतिशय शांत व प्रसन्न करणारे. पांच मिनिटे तेथे बसून बाहेर आलो. मन करारे प्रसन्न असे तेथे म्हणावे लागतच नाही. ते आपोआपच होते.

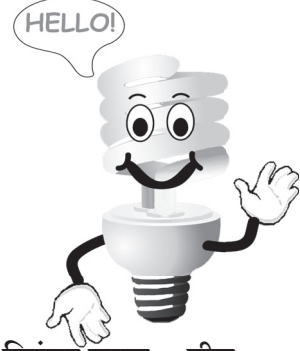
एकूणच काय तर दिवाळी सुखद गेली. गारव्यामुळे आणि शुद्ध हवेमुळे. मनाला एक उभारी मिळाली. जिवलग नातलगांमुळे आनंद द्विगुणीत झालाच होता. असा मन प्रसन्न करणारा प्रवास संपवून परतलो. भगवान परशुरामाच्या त्या विशाल मूर्तीचे दर्शन घेताना, ध्यानधारणा मंदिराभोवती फिरताना अमेरिकेच्या नकाशासमोर दोन मिनिटे न कळत पावले थबकली आपल्यापासून दूर असणारे अर्थातच जवळ असावेत असे वाटत होते. "आई चकल्या अन् लाडू आणि काय काय ते सर्व मिळाले. चकल्या तर आई ए.वन" अशी पोच पावतीही मिळालेली. तरीही सून मुलगा आणि छोटी नात यांच्या भोवतीच आपल्या मनाची पृथ्वी फिरते हे जाणवले. आज मुलींबरोबर त्याचे ही इथे असणे मनाला अधिक भावले असते. चिमुकली नात, मोठ्या नातीबरोबर इकडे तिकडे धावली असती आणि मी - मी पण त्यांच्या मागे पळाले असते. आतापेक्षाही आनंदले असते. आज आपण व्हाटसअप स्काईप फोन यामुळे जग एकदम जवळ आले आहे असे म्हणतो. पण खरेच जग जवळ आले आहे का? मुलं मुली किती दूर आहेत हे त्या नकाशाकडे पाहून

जाणवले. मनात आले की, आपण त्यांच्याबरोबर समोरासमोर संवाद साधू शकतो. पण प्रत्यक्ष आणि प्रतिबिंब ह्यात फरक आहेच की.

तर काय? मुलगा किंवा मुलगी ह्यांच्याबरोबर दिवाळी साजरी व्हावी ही अनेकांच्या मनात दडलेली सूस इच्छा असते. पाच-सहा वर्षात मुलांबरोबर दिवाळी साजरी न केल्यामुळे, त्यांचे बरोबर दिवाळी मस्त मजेत जावी, दिवाळी सर्वांसोबत असावी असे वाटले. तो आकाश कंदील लावणे सगळ्यांचा

एकत्र फराळ करत दिवाळी मजेत जावी असे मनात येणारच! पण त्याच वेळेस त्याने घेतलेली उंच भरारी त्याचे परदेशगमन मनाला कुठेतरी सुखावूनही जाते. अन् म्हणावेसे वाटते

तू उंच भरारी घेता मन आभाळ होते
वीणेची एक तार हृदय झंकारून जाते
पिळं घट्ट्यात परतताच माय सुखावते
घारीचे ठेंगणे आकाश क्षितीजावर टेकते

आदर्श गाव

विडंबन काव्य - वीज

नसतेस कधी तू जेव्हा
जीव कासावीससा होतो
घामाला फुटती धारा
अन वारा वैरी होतो ॥

बघुनी छतावर पंखा
थिजलेला विझुनी स्तब्ध
सुचतात शिव्या लाखांनी
फुटती न मुखी परी शब्द ॥

नसतेस कधी तू जेव्हा
मृत निश्चल शीत-कपाट
थंडावा कुठला पाण्या,
कोरडी घशाची वाट ॥

येशील कधीतरी म्हणोनी
मी चातक होऊनी झुरतो,
महिन्याचे बिल अपार
इलाज नसतो, भरतो ॥

आनंद केशव मराठे,
राजापूर जि. रत्नागिरी (पृ. १५६)

स्वप्नात एक माझ्या आदर्श गाव आहे
माणूस माणसाच्या प्रीतीत जेथे राहे ।
कोणीच आळशी ना, कष्टात व्यस्त सारे
अभिमान संस्कृतीचा, प्रगतीस खीळ ना रे ।

स्वार्थास नाही थारा, आचार भ्रष्ट वर्ज्य
फेडावयास जेथे, घेतील लोक कर्ज ।
उघडी सदैव जेथे असतील सर्व दारे
गोष्टी परस्परांशी, करतील लोक सारे ।

सोडून नेट, टीव्ही, क्रीडांगणी जमावे
व्यायाम खेळ करुनी, बलयज्ञ गाजवावे ।
हव्यास नाही फार, थोड्यात गोड मानू
संतोष मोड देतो, हेची रहस्य जाणू ।

अगणित देव जरीही भक्तीस ठायी ठायी,
निसर्गपूजा जेथे अग्रक्रमात राही ।
शून्यातून भरारी, स्वप्नात सत्य पाहे,
पाणी पिण्यास ज्यांना, आपुलीच ओंजळाहे ।

जेथे मना शरीर, सुदृढताच पाहे
स्वप्नात एक माझ्या आदर्श गाव आहे ।

आनंद केशव मराठे,
राजापूर जि. रत्नागिरी (पृ. १५६)

सुविचार

दिवसात एकदातरी स्वतःशी संवाद साधा....
नाहीतर जगातील एका असामान्य
व्यक्तिमत्त्वाच्या भेटीची संधी हुकेल..

कधी वृद्धाश्रमात गेलात आणि तेथील
सदस्यांना विचारलंत की तुमची मुलं काय
करतात तर उत्तरं येतील..

- माझा मुलगा डॉक्टर आहे
- माझा मुलगा वकील आहे
- माझा मुलगा इंजिनियर आहे

कोणी असं नाही म्हणणार की माझा
मुलगा गरीब अडाणी शेतकरी आहे.
कारण अडाणी गरीब शेतकऱ्याचे आईवडील
कधीच वृद्धाश्रमाचं तोंड बघत नाहीत.

हसरे हितगुज

तुम्ही कितीही इंग्रजी शिका....
स्वप्न मात्र मराठीतच पडतात.

थंडीचा मोसम सुरू झाल्यावर लोकांच्या
प्रतिक्रिया.....

उच्चभ्रू : अरे बापरे... आता आपल्या
डॉंगीला थंडी वाजणार

मध्यमवर्गीय : आता गॅसचं बिल
वाढणार....'पॅराशूट'ची बाटली गरम
करायला लागणार

गरीब : पांघरायला काय आणू माझ्या
बछड्यासाठी

पंचगड ट्रेक

• निरंजन प्रभाकर मराठे (पृ. १२०)

भ्रमणध्वनी - १८२०७३४८८४

रवळ्याजवळ्या आणि मार्कंड्या हे मुलनबारी घाटामुळे वेगळे झाले आहेत. तोंडओळख झाल्यावर रवळ्याकडे निघालो. मार्कंड्यावर सूर्य प्रसन्न झाला होता आणि लालपिवळ्या अशी रंगाची उधळण त्यावर करीत होता. दोनतीन डोंगर पार केल्यावर छोट्या धनगरवाडीत आलो असू. डावीकडे रवळ्या आणि उजवीकडे जवळ्या असे किल्ले दिसत होते.

रवळ्या किल्ल्यावर छोटेसे प्रस्तरारोहण आहे. ते पार करून आम्ही वर गेलो. दोन-तीन पाण्याची टाकी पाहून बालेकिल्ल्याचा रस्ता कार्वीतून काढत वर पोहोचलो. पश्चिमेकडे मार्कंड्या आणि सप्तशृंगीगड तर पूर्वेला जवळ्या आणि उत्तरेकडे सर्वोच्च असा साल्हेर आणि सालोटा असा विहंगम नजारा होता. किल्ला फिरून आम्ही परत दोरीच्या साह्याने किल्ला उतरून जवळ्याकडे निघालो. वाट मिळणे जरा मुश्कील होते. कारण सर्वत्र कारवी आणि निवडुंग यांचा पसारा होता. त्यातून वाट काढून तुटक्या पायऱ्या गाठल्या. काहींनी फक्त फोटो काढणे पसंत केले, पण शीतल आणि मी दरवाजातून प्रवेश करताना उर्दू भाषेतील शिलालेख पाहिला आणि किल्ल्यात प्रवेश केला. एक बुरुज तर सिंहाच्या मुखासारखा भासत होता. त्याला कॅमेऱ्यात बंदिस्त करून पूर्वेकडील धोडप किल्ला आणि इखरा सुळका यांचे दर्शन घेतले आणि खाली आलो. सर्व मंडळी पुढे गेली होती. जगदीश आमचीच वाट पाहत होता.

मुलानबारी गाठले तेव्हा चार वाजून गेले होते. कसेबसे पावाचे तुकडे पोटात ढकलले आणि मार्कंड्या चढलो, पण सूर्यास्त झाला होता. एक मनाशी पक्के केले. सूर्योदय कसाही करून पहायचाच. अजून काही जणदेखील तयार झाले. दत्तजयंतीमुळे आश्रमात कीर्तन आणि महाप्रसादाचे आयोजन होते. भल्या पहाटे ठरल्याप्रमाणे मार्कंड्याचे सर्वोच्च शिखर गाठले आणि सूर्यदर्शनाचा आस्वाद घेतला. सप्तशृंगीवर सोन्याची झळाळी हळूहळू पसरत होती. आज थंडीचा दरारा कमी असेल. त्यामुळे उत्तरेकडील हनुमान शिखर, साल्हेर-सालोटा, पाच पांडवचे शिखर, मुल्हेर, नाव्ही किंवा रतनगड आणि मांगीतुंगी स्पष्ट दिसत होते. मार्कंडेय ऋषीच्या मूर्तीला अभिवादन करून माचीवरील आश्रमात फक्कड चहा घेतला.

सप्तशृंगीला बसने किंवा पायी असे दोन पर्याय होते. हो नाही करीत मी पायी जायचे ठरवले. अजून १५-१८ जण

तयार असतील. मस्तपैकी रस्ता चुकून खूप पुढे गेलो आणि त्यामुळे मागे फिरावे लागले. यात २० मिनिटे खर्ची पडली. एका खेडूत मामाने रस्ता दाखवला आणि 'जरा जपून जा' अशी पुस्तीदेखील जोडली. पुढे धबधब्याच्या वाटेने खाली उतरून ट्रेवर्स पार केले. काही ठिकाणी तोल गेला तर एकदम दरीत जाऊ. त्यामुळे या वाटेने जरा सांभाळून जाणे अपरिहार्य आहे. पुन्हा एकदा कोल गाठली. येथून थोडी खडी चढाई करीत सप्तशृंगी गाठले. देवळात भयंकर गर्दी होती. गडबडीत देवीचे दर्शन घेतले आणि गावातील एका उपहारगृहात जठराग्नी शांत केला. शेवेच्या लज्जतदार भाजीची चव अजून जिभेवर आहे.

सप्तशृंगीगडावर मंदिराच्या वर किल्ला आहे. पण वर जाण्यास मनाई आहे. चार किल्ले पूर्ण झाले होते आणि शेवटचा होता तो रामशेज. जो किल्ला संभाजी महाराजांच्या काळात मोगलांशी सतत ६५ महिने झुंजत होता. पाचच्या आसपास आशेवाडीत गाडी पोहोचली आणि किल्ला चढण्यास सुरुवात झाली. सिमेंटच्या पायऱ्यांमुळे बऱ्यापैकी दम लागत होता. पाण्यातील शंकर पिंडी आणि रामाचे दर्शन घेऊन तुटक्या दरवाजातून प्रवेश केला, माती कपाळाला लावली आणि एक पूर्ण दरवाजा आणि एक चोर दरवाजा पाहून आम्ही बालेकिल्ल्यात आलो. देवीचे सुंदर मंदिर आणि भरपूर अशी पाण्याचे टाके पाहून पश्चिमेकडील प्रवेशद्वार शोधू लागलो. पण ते काही मिळेना. शेवटी अक्षयने रस्ता दाखवला आणि मनाला हायसे वाटले.

किल्ल्याकडील ढोलकाठी परिसरात एक हौद आहे, पण हौदातील मधमाश्यांच्या दर्शनाने परत फिरलो. सूर्याचा निरोप घेत किल्ला उतरलो, पंचपक्वानांचा आस्वाद घेतल्याचा हर्ष या पंचगडाच्या ट्रेकमुळे मनावर कायमचा कोरला गेला होता.

सहवेदना

श्रीकांत यशवंत विद्वांस, घराणे १७, पृष्ठ ६१२ यांचे पुणे येथे दि. ३ डिसेंबर २०१५ रोजी अल्पशा आजारानंतर वयाच्या ७१ व्या वर्षी निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी श्री, मुलगा मंदार, सून आणि नातू असा परिवार आहे. मराठे प्रतिष्ठानचे कार्याध्यक्ष रमाकांत विद्वांस यांचे ते चुलत बंधू होते. ईश्वर त्यांच्या आत्म्यास सदृती देवो. मराठे प्रतिष्ठानच्या वतीने त्यांना भावपूर्ण आदरांजली.

मनाची निगराणी

• सौ. साधना सुधाकर मराठे (पृ. ५७), मु.पो. नागांव. जि. रायगड

भ्रमणध्वनी - ७०६६३६९४३९

दैनंदिन जीवनात प्रत्येक मनुष्य मात्राला श्रम तर करावे लागतातच. परंतु ज्याच्या त्याच्या कुवतीनुसार त्यांचे 'शारिरीक' व 'बौद्धिक' असे दोन वेगवेगळे प्रकार असतात. परंतु आपण जे श्रम करतो ते जर हसतमुखाने व 'हेच आपले काम आहे'. या भावनेने केले तर त्या श्रमाचा आनंद मिळवता येतो. दुसरे म्हणजे तुमचे मन हे निरोगी असेल तर कामाचा उत्साह अधिक वाढतो. हल्लीच्या ह्या धकाधकीच्या काळात अनेक प्रकारचे प्रदूषण वाढत आहे. आज प्रत्येकाला आपले आरोग्य चांगले ठेवण्यासाठी सतत धडपडावे लागते. त्याचबरोबर आजूबाजूला सतत घडत रहाणाऱ्या वाईट प्रवृत्तीचे प्रदूषण सतत वाढत आहे.

सतत मनात वाईट विचारांना थारा देणारे अनेक महाभाग आपणांस पहावयास मिळतात. सततच्या वाढत जाणाऱ्या स्पर्धेमुळे मनांत अनेक विचार थैमान घालतात. आज असं झालं की उद्या तसंच होणार. दुसऱ्याबद्दल सतत द्वेषाची भावना, कोणत्याही छोट्या छोट्या गोष्टीचा आनंद न घेणे, सदोदीत मी आणि मीच काय तो शहाणा, सतत दुसऱ्याबद्दल तक्रारी करणे, बोलताना मागचा पुढचा विचार न करणे समोरच्या व्यक्तीच मत काय आहे हे समजून न घेणे, एखाद्याने चांगली गोष्ट केली तर त्याचं कौतुक न करता त्यावर जहाल अशी टीका टिप्पणी करत रहाणं अशा अनेक उणीवा लक्षात येतील. स्वतःचे आत्मनिरीक्षण केले तर आपलं काय चुकतं ह्याचा सारासार विचार केला तर स्वतःच्या मनाशी प्रामाणिक राहून, आपल्या मूर्खपणाने वागण्याचं उत्तर तुम्ही तुमच्या अंतर्मनाला विचारलं तर खरं आणि प्रामाणिक उत्तर नक्कीच मिळेल.

मनातल्या मनांत स्वतःचा गैरवागण्याची, वाचाळपणाने बोलण्याची कबुली जरूर द्यावी. तरच तुमचं मन दुसऱ्याबद्दल चांगला विचार करू शकेल. नाहीतर सतत चिडचिड संताप ह्याचा उद्रेक होत राहील. तेव्हा स्वतःच्या मनाचा तोल सांभाळावा. वाईट विचारांचे प्रदूषण होणार नाही ह्याची काळजी घ्यावी. करत असलेल्या श्रमाला जास्तीत जास्त प्रतिष्ठा द्यावी. आळस, नैराश्य, कराव्या लागणाऱ्या कामाबद्दल औदासिन्य ह्याने मन तर स्थिर रहातच नाही. त्यामुळे मनावर अतिरिक्त ताण पडतो. कामाचे नियोजन करताना सूसुत्रता ठेवा. त्याने श्रमांचा थकवा जाणवणार नाही. काम करते वेळी एखादे सुमधुर संगीत ऐका. तेही हलक्या आवाजात. त्याने तुमच्या चित्तवृत्ती

प्रसन्न तर रहातीलच पण करत असलेल्या कामाचे ओझे वाटणार नाही. आज मला दिवसभरात काय काम करायचे आहे त्याची मनाशी नोंद ठेवा. मनाची धारणाच मुळी चंचलवृत्तीची आहे हे मान्य असले तरी मनाला प्रयत्नाने चांगल्या विचाराकडे वळवू शकतो. म्हणूनच मनाला पाऱ्याची उपमा दिली आहे. हे कुठे कधी घरंगळत जाईल सांगता येत नाही. तरी दैनंदिन व्यवहार, श्रम, आरोग्य, मनाची प्रसन्नता यामध्ये संतुलन राखणं हे प्रत्येक मनुष्य प्राण्याचे अत्यंत महत्वाचे कार्य आहे. आपल्या चांगल्या वागण्याने दुसऱ्याला आनंदी ठेवा. दुसऱ्याची भावना जपली तर समोरची व्यक्ती ही आपल्याला उत्तम प्रकारे प्रतिसाद देते. वाचाळपणा हा अत्यंत वाईट दुर्गुण आहे. त्याची जर मनांत सतत वाढ होत राहीली तर माणसा माणसांतील अंतर वाढत जावून मनःशांती तर बिघडते व त्याचा आरोग्यावर अतिशय वाईट परिणाम होतो.

तात्पर्य काय तर, स्वतः प्रसन्न रहा. मनापासून हसा. चांगल्या अर्थाने दुसऱ्यासाठी आपल्या हसण्याचा निर्मळ आनंद बहाल करा. मन आनंदी असेल तर तुम्ही एखाद्या झोपडीत रहा नाहीतर महालात रहा. मनःशांतीचे दालन आपोआप सामोरे येईल. आणि ह्या बद्दल चाललेल्या जीवन शैलीशी समर्थपणे मुकाबला करण्यास सिद्ध रहा.

आणि म्हणूनच म्हणावेसे वाटते

**मनाची निगराणी सक्षमतेने करा डोळसपणे
निरोगी मन असते मनःशांतीचे सुंदर लेणे
दैनंदिनी जीवनी श्रमाला अधिक प्रतिष्ठा देणे
आळस, भय, राग, द्वेष संतापी विकार दूर ठेवणे
वाईट विचारांचे प्रदूषण हद्द पार करणे
सत्त प्रवृत्तीच्या विचाराने जगण्याचा मार्ग स्वीकारावा सहजपणे.**

❖

ह
स
रे

गण्या तपश्चर्येला बसला.
देव प्रसन्न झाला आणि म्हणाला वत्सा मी
तुझ्यावर प्रसन्न आहे. हवा तो वर माग.
गण्या म्हणाला: देवा तुम्ही शिष्टाचार पाळत
नाही. पूर्वी तपश्चर्या भंग करायला अप्सरा
यायच्या. त्या कुठे आहेत.

हि
त
मु
ज

निर्मम योगी सत्पुरुष

• सुरेश गोविंद मराठे (पृ. ५०३)

दूरध्वनी - ०२२-२४९४९५७

आपल्या मराठे कुलबांधवांमध्ये अनेक व्यक्ती आहेत व त्या आपापल्या क्षेत्रात कार्यरत आहेत व होत्या. त्यापैकी एक व्यक्ती म्हणजे कै. विनायक गणेश मराठे. मात्र सर्वजण त्यांना 'विनुदादा' याच नावाने ओळखत होते. सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील देवगड तालुक्यातील मुटाट हे त्यांचं गाव व त्यांचे तेथे वास्तव्य. पण त्यांचे मूळगाव जवळचेच 'पडेल'. त्यांचे वडील कै. गणेश चिंतामण हे घरजावई झाल्यामुळे मुटाटला राहण्यास गेले आणि अर्थातच मुटाटवासी झाले. विनायक गणेश हे माझे चुलत बंधु.

कै. विनायक गणेश मराठे

मुटाटगांव हे कोकणातल्या (तळकोकण) इतर गावासारखेच एक गाव. मात्र गावाची रचना वैशिष्ट्यपूर्ण. ब्राह्मण वस्ती सरळ रेषेत व साधारणपणे हाकेच्या अंतरामध्ये. पुणे मुंबईसारख्या शहरांत नोकरी व्यवसायासाठी काही मंडळी व बाकीची गावात स्थायिक. थोडी ओळख (गावची) म्हणून ही माहिती.

कै. विनायक गणेश यांचे वास्तव्य मुटाट येथे व पौरोहित्य हा व्यवसाय. ते दशग्रंथी ब्राह्मणापैकी एक ओळखले जात. सध्या या व्यवसायाला प्रतिष्ठा आहे. मात्र ५० वर्षांपूर्वी या व्यवसायाकडे थोड्याशा तुच्छतेनेच पाहिले जाई.

विनुदादांचा जोतिष्याचाही अभ्यास होता व त्यांनी सांगितलेल्या गोष्टींचा लोकांना प्रत्यय येत असे.

मात्र विनायक गणेश हे निगर्वी, नम्र व त्यामुळे सर्वांच्या आदरास पात्र. कोणाशी मोठ्याने बोलणे नाही, पण राग आला तरी तो न म्हणता येण्याजोगा. मुटाट तसेच आजूबाजूंच्या गावामध्ये व्यवसायासाठी त्यांना जावे लाग व त्या आधी घरातली कामे आटोपून जावे लागे. प्रवासाची साधने म्हणजे मुख्यतः एसटी व काही वेळा होडीने प्रवास. एसटी बस सुद्धा साधारणपणे १ मैलावर. त्यातच विनुदादांचा स्वभाव संकोची व त्यामुळे दुसऱ्याला त्रास होऊ नये ही भूमिका कायमच.

मुटाटमध्ये त्यांचे पुरातन असे दत्त मंदिर आहे व विशेष म्हणजे या मंदिरामध्ये मार्गशीर्ष महिन्यामध्ये ७ दिवसांचा दत्त उत्सव गेली १११ वर्षे अव्याहत पणे सुरू आहे. त्यांच्या वडिलांनी घालून दिलेली उत्सवाची व्यवस्था अजूनही त्याचप्रमाणे चालू आहे.

त्यांच्या सरळ व निगर्वी तसेच कायमच दुसऱ्याच्या उपयोगी पडण्याचे स्वभावामुळे ते सर्वांच्या आदरास पात्र होतेच व त्यामुळे विनुदादांचे एखादे काम करणे म्हणजे आनंदच वाटत

असे. याचा प्रत्यय दत्त मंदिराचे नुतनीकरणाच्या वेळी आला. मुटाट व आजूबाजूंच्या गावांतील अनेकांचा हातभार या कामासाठी लागला आहे.

सुमारे २ वर्षांपूर्वी ते खूपच आजारी होते. त्यांच्या ईच्छाशक्तीने व वैद्यकीय उपचारांमुळे त्यातून ते चांगले बरेही झाले. यात २०१४ चा श्री दत्तजयंती उत्सव त्यांचे देखरेखीखाली पार पडला (६ डिसेंबर २०१४) मात्र दि. १०-१२-१४ च्या पहाटे त्यांचे देहावसान झाले. एखाद्या योग्या सारखे त्यांचे जगणे होते.

लौकीक अर्थाने त्यांचे आयुष्य (वय ८५) समाधानाचे गेले त्यांच्या ३ मुली सुस्थळी आहेत. त्या व तीनही जावई त्यांच्यावर पितृवत प्रेम करत होते व त्यांच्या कुटुंबाची काळजी घेत होते. त्यांच्या धर्मपत्नी सौ. लक्ष्मीबाई यांचे त्यांच्या कार्यात महत्त्वाचे योगदान आहे. पतीकार्याला त्यांचा सदैव पाठिंबा होता. आपण सर्वजण त्यांना श्रद्धांजली वाहू या.

खालील काव्य पंक्ती हेच सांगून जातात. या भावना व्यक्त केल्या आहेत मुटाट गावातील सौ. वसुधा वसंत गद्रे (माहेरच्या लेले).

काव्यरूप श्रद्धांजली

सोज्वळ, सात्विक पापभीरू अन् सूझही तुम्ही होता,
दादा म्हणूनी कोणाला मी हाक मारू आता?

वेद विद्! परि विनम्र होता कधी न दुखविले कुणाला
बाल असो वा वृद्ध कुणीही, समान वागणूक सर्वांना
खरेच धार्मिक होता तुम्ही कळला होता धर्म तुम्हा!
माहित असुनी वर्ग तुम्हाला कधी न कथिले कुणाला!
सातत्याने कार्यमग्नता ध्यास श्वास जाहला!

आप्त स्वकिय भेटले उत्सवी उत्साहाने तुम्हाला!

दत्तगुरुंची सेवा तुमची पोहोचली त्या पदकमला!

सलोपता की सरूपता, मुक्ती कोणती, मज ना ठावे

पुण्य संपले गावाचे या, असे वाटते मन हृदया!

म्हणूनी निघुनी तुम्ही गेला करूनी पोरके आम्हाला!

उषा, सुमती, आशा चालवीतील व्रत तुमचे हे पुढे पुढे!

मार्ग मुक्तीचा तुम्ही आक्रमीला गौरवे, याविण (अन्य) मनुजा काय हवे?

मुक्त जाहला या जन्मी तुम्ही. या संत्रमी मी न पडे!

कवियत्रि - सौ. वसुधा वसंत गद्रे, ठाणे

०२२-२५४७३१९८/९९३००४३४९६

माझ्यातील कलागुण जोपासणारी माझी शाळा

• कुमुद डोके (पृ. ३६६), ठाणे

दूरध्वनी - ०२२-२५८८१६५५/९२२४२६११०९

“उद्धरेदात्मनात्मानम्” हे ब्रीदवाक्य प्रवेशद्वारावर झळकणारी माझी शाळा, पुण्यातील श्री. ना. दा. ठाकरसी कन्याशाळा, हाकेच्या अंतरावर घरापासून. शनिवार पेठेत, टांगा स्टॅण्डजवळील माझी कन्याशाळा. पहिली ते चौथी शेजारच्याच शारदा मंदिरामध्ये व पाचवी पासून अकरावी (मॅट्रिक) पर्यंत कन्याशाळा असे शालेय शिक्षण झाले. ठीक ११ वाजता शाळा भरे व ५.३० वाजता सुटे. प्रार्थना आपापल्या वर्गातच होत. दरवर्षी गीतेमधील एक अध्याय प्रार्थनेसोबत म्हणायचाच असे. निळा स्कर्ट, पांढरा ब्लाऊज, दोन वेण्या रिबिन दसर पाठीवर घेऊन जेमतेम शाळेची बेल होता होता आम्ही शाळेत पोहोचत असू. घंटा घरीच ऐकू येई. मा. वत्सला भाट्ये या आमच्या मुख्याध्यापिका, नऊवारी साडीत प्रथम शाळेत आलेल्या मला आजही आठवतात. वैद्य, साठे, आगाशे, गोखले, बापट अभ्यासाचे सर्व विषय सोपे करून शिकवीत. गणिताच्या नरवणे बाई, इंग्रजीच्या परांजपे बाई थोडसं मॅचिंग, गोल साडी, सोनेरी काडीचा चष्मा इतपत फॅशनेबल होत्या. शिवण माझा अतिशय नावडता विषय त्या तासाला वर्गाबाहेर शिक्षेला उभेला केले की शेजारच्या डॉईंग क्लासमध्ये मी हळूच जाऊन बसे. गणिताच्या बापट बाई व भूगोलच्या बापट अशा दोन बापट आडनावाच्या बाई. सायन्सला कोट, टोपी, धोतर वेषातील देशपांडे सर. प्रयोगशाळा मदतनीस शिवाजी खूप नेटकं काम करी. गायनाचे दिवाण सर खूप सुंदर गायन शिकवित.

आमच्या शाळेत ग्रंथालय, प्रयोगशाळा, शिवणवर्ग, चित्रकला वर्ग, सराव वर्ग असे वेगवेगळे उपयुक्त वर्ग होते. वर्गाच्या फळ्यावर रोज नवीन सुविचार लिहीण्याचा दंडक असे. चित्रकला विषय माझ्या खूप आवडीचा. पाटोळे बाई ५ वी ते ११ वी पर्यंत मला शिकवायला मिळाल्या हे माझे भाग्यच. सर्वच मुलींना त्यांची भिती वाटे. त्या खूप कडक, मोठ्याने ओरडून बोलणाऱ्या व शिक्षा करणाऱ्या म्हणून मुलींमध्ये प्रचलीत होत्या. कलावर्गात बऱ्याचदा त्या एकट्याच असत. मला मात्र त्यांनी अतिशय आपुलकीने वागविले. माझ्या चित्रातल्या योग्य त्या सुधारणा सांगून क्वचित दुरुस्तीही करून देत. डॉईंग क्लासमधील एका फळ्यावर चित्र काढण्याची मला मुभा असे. वर्गातील सूचना फलक शोकेसमध्ये माझी खूप चित्रे लावलेली मला आठवतात. ‘स्टील लाईफ’साठी अतिशय

आकर्षक रंग व आकाराच्या वस्तू पाटोळे बाईंनी संग्रहित केल्या होत्या. शोकेसमधील वरच्या कप्प्यात डॉईंग विषयावरील खूप रंगीत पुस्तके होती. ती वेळ प्रसंगी त्या मला बघायला सांगत. वाचूनही दाखवत. त्यांचा मला खूप आधार वाटे. एलेमेंटरी व इंटरमिजिएट परीक्षांना हुजूरपागा या मुलींच्या शाळेत परीक्षा केंद्र असल्याने अप्रुप वाटे. ती शाळा पुण्यातील नावाजलेली शाळा होती नव्हे आहे. फ्री/ऑफ तासाला येणाऱ्या वैद्य बाई आम्हाला नेहमी गोष्ट सांगत, आम्ही त्यांची खूप वाट पहात असू मागील गोष्ट पुढे त्या पूर्ण करीत ही त्यांची खासियत होती. सर्वच विद्यार्थीनींना ‘मासपिटी’साठी रांगेत मैदानावर जमावे लागे. कधी शिट्टीवर तर कधी बॅडबरोबर एक साथ आठ प्रकार व बेटे चार प्रकार सलग होत. खूप प्रसन्न व शिस्तबद्ध वातावरण असे. गॅद्रींग, नाटक, तालमी, अल्पोपहार, असा भरगच्च कार्यक्रम असे. आम्ही १० वी, ११ वीत असताना आम्हाला नऊवारी साडी नेसून अल्पोपाहाराला हजर रहावे लागे. क्वचित पदार्थाचे वाटपाचे कामही असे. हौसेने, उत्साहाने आम्ही त्यात भाग घेत असू. सांस्कृतिक सण, उत्सव, दसरा, भोंडला, शारदोत्सव दणक्यात होत.

पूर्वीच्या मुख्याध्यापिका फणसे बाईने निवर्तल्यावर त्यांचे व्यक्तिचित्र मी माझी कुवतीप्रमाणे काढले. नवीन मुख्याध्यापिका भाटेबाईंनी आवर्जून ते शोकेसमध्ये लावले. पण वास्तविक माझी खूप चित्रे व्हरांड्यात बोर्डावर असत. तो आनंद गगनात न मावणारा होता. दुसरा कठीण प्रसंग पानशेत धरण फुटीच्या वेळचा. शाळा भरताच माईकवरून महत्त्वाची सूचना म्हणून पूर आल्यामुळे घरी सोडत आहोत, त्वरीत प्रत्येकाने घर गाठा. घराच्या वाड्यासमोर रस्त्यावर पाऊलभर पाणी झाले होते. अनेक स्वयंसेवक साखळी करून रस्ता रोखून होते. लाल माती पाणी यांचा प्रचंड ओघ जोरात आमच्या पायावर आदळत होता. आम्ही सुरक्षित होतो. दुसऱ्या दिवशी आमच्या शाळेने पूरग्रस्तांना आधार निवारा दिला होता. हे शाळामातेचे संस्कार विसरणे शक्य नाही.

नुकताच १९६५च्या मॅट्रीक (११वी) बॅचचा मेळावा भारती आगाशे/सरदेशपांडे हीने आयोजित केला. त्यामुळे इतस्ततः विखुरलेल्या आम्ही आजी झालेल्या माजी विद्यार्थीनी प्रेमाने भेटलो. ५० वर्षांनंतर शाळेच्या वातावरणात पुन्हा जमताना जो अवर्णनीय आनंद झाला त्याला तोड नाही. आम्हाला

तेथे आमच्या काही शिक्षिकाही भेटल्या. ५० ते ६० आज्या उत्साहात हसत खेळत गप्पांत रंगून गेल्या होत्या शाळेची वास्तू मात्र आम्हाला आजही भरभरून आशीर्वाद देत होती.

दोन खोल्यांचे घर, चार भावंडे, गावाहून (कोकणातून) येणारी चुलत, आते भावंडे असा राबता घरी सतत असे. त्यात जोडीला आजारपणही होतीच. अभ्यासाची आबाळ होऊ नये म्हणून आगाशेबाई मला अभ्यासाला स्वतःच्या घरी बोलावीत. अभ्यासातील अडचणी तर सोडवीतच पण नास्ता, जेवण हेही लक्षपूर्वक देत. टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या संस्कृत, इंग्रजी परीक्षा इत्यादी आम्ही शाळेत असताना देत असू. भागवत सरांमुळे मी संस्कृतच्या चार परीक्षा देऊ शकले. ग्रंथालयाच्या बाईमुळे वाचनाची आवड जोपासली. पुढे १९७१ मध्ये लग्न करून मी डॉबिवलीत आले ती डॉबिवलीकर होऊन गेले. कलाशिक्षिका म्हणून स्वामी विवेकानंद विद्यामंदिर गोपाळनगर व विष्णुनगर दोन्ही शाळात मिळून माझी ३० वर्षे सेवा झाली.

मुंबईत प्रथमच मी मुले व मुली एकाच वर्गात शिकताना पहात होते. मुले कुठेही गेली तरी तितकीच निरागस, त्यांनी मला अपार प्रेम दिले.

एकच रंगपेटी आम्ही तिन्ही भावंडे वापरत असू. कॉलेजला गेल्यावर पहिली पोस्टर कलर बॉक्स, तीही प्रोफेसर श्री. खटावकर सरांनी मुंबईहून आणून दिली. आता साठीनंतर विल्सन अॅडन्यूटनचे ट्यूब, केकस् अशा चार पेटीचा वापरून झाल्या. १९६५ नंतर १९८५ ला मी एस.एन.डी.टी. विद्यापीठ मुंबईची एम.ए. इन फाईन आर्ट परीक्षा उत्तीर्ण होऊन महाराष्ट्रात मुलीमध्ये पहिली येण्याचा विक्रम केला. श्री. ना. दा. ठाकरसी शाळेने मला घडवले, जोपासले व परीपूर्ण कलाकर्ती म्हणून नावारूपाला आणण्यात सिंहाचा वाटा उचलला. शाळा माते कसे फेडू हे उपकार कशी होणार मी तुझ्या उपकारातून ऋणमुक्त. नको ऋणात रहाणेच उत्तम.

❖

वाचकांचा पत्रव्यवहार

सौ. सुमेधाताईना स.न.

आपला मार्च २०१५चा हितगुजचा अंक आवडला. एप्रिल २०१५ ते ऑगस्ट २०१५ आमच्या मराठे परिवारातील विशेष घटना पुढीलप्रमाणे आहेत.

- १) माझी आई श्रीमती सुशीला चिं. मराठे यांनी ३०-४-१५ ला ८५ व्या वर्षात पदार्पण केले.
- २) माझी काकू श्रीमती प्रतिभा सु. मराठे यांनी २२-६-१५ला ७९व्या वर्षात पदार्पण केले आहे.
- ३) माझी काकू श्रीमती आशा चं. मराठे यांनी मागील वर्षात ७५व्या वर्षात पदार्पण केले आहे.
- ४) माझा पुतण्या चिं. अनामय मिलिंद मराठे याने १०वीच्या परीक्षेत ९१.०२% गुण मिळवले आहेत. तसेच त्याने सायन्स शाखेकरता मुलुंड येथे कॉलेजात प्रवेश घेतला आहे. आमच्या मराठे परिवारात १०वीच्या परीक्षेत एवढे गुण संपादन करणारा तो एकमेव!
- ५) माझी भाची तसेच श्रीमती आशा चंद्रकांत मराठे यांची नात तसेच मराठ्यांची माहेरवाशीण अलका मराठे आताच्या सौ. रश्मी विनोद जोशी यांची कन्या कु. सानिका हिने १२वीच्या परीक्षेत ८०% गुण प्राप्त केले आहेत. तिने आर्किटेक्ट होण्यासाठी खेड शिवापूर कॉलेजात प्रवेश घेतला आहे.
- ६) मराठ्यांचे जावई श्री. विनोद जोशी हे ठाणे सहकारी

बँकेत पुण्यात कामाला असून त्यांना जून १५ मध्ये मॅनेजर या जागेवर बढती मिळाली आहे. सध्या त्यांचे Prmotion पुणे येथेच झाले आहे.

- ७) सौ. भारती सतीश मराठे यांनी दि न्यू इंडिया इन्शुरन्समधून प्रदीर्घ सेवा करून नुकतीच सेवा निवृत्ती स्वीकारली. त्यांना सामाजिक कार्याची आवड असल्याने समाजसेवेला त्या बहुमोल वेळ देतात.

आपला

- गजानन मराठे (पृ. १२९), पुणे

श्री. माननीय रमाकांत मा. विद्वांस

कार्याध्यक्ष, मराठे प्रतिष्ठान, मुंबई
यांस स.न.वि.वि.

आपले अक्षयतृतीया २१-४-२०१५ चे पत्र त्या मानाने उशिराच मिळाले. सभासदांना असे वैयक्तिक पत्र लिहिण्याची आपली पद्धत अभिनंदनीय आहे.

प्रश्न आहे किती कुलबांधव प्रतिसाद देतात याचा.

माझी विनंती की 'हितगुज'कडून प्रतिसाद दिलेल्या सभासदांची, नवीन सभासदांची (नूतनीकरण/यादी) प्रसिद्ध करावी. अधिक भेटीत.

आपला

कालिदास बा. मराठे
गोवा (पृ. ५४१)

दिवाळीचे शिळाणं (Hangover) आणि आठवणींची हूरहूर (Nostalgia)....

• संजय रामचंद्र मराठे (पृ. ४१६), अमरावती

भ्रमणध्वनी - ०९४२१७४०८९४

भाऊबीज झाली, आणि गाव कसे सुनसान झाले. घराघरावरच्या दीपमाळा उतरल्या. एखादा विरळा आकाश कंदील उगाच मान टाकून उभा दिसला, जणु काही चांदण्या रहित आभाळात नुसताच भकास काचेचा चंद्र. बाजारातली चहलपहल ही थिजली. जणू काही दिवाळी आटोपून करोडो वर्षे झालीत. कामकरी, कष्टकरी पुन्हा एकदा कामाच्या रगाड्यात हरवले. मुलांची शाळेची किलबील, आईबाबांची नोकरीची धावपळ, चिडचिड, आदळआपट, पुन्हा सगळे नेहमीचेच. म्हाताऱ्या कोताऱ्यांचे दुखणे, खुपणे, खोकल्याची उबळ, बी.पी., डायबेटिसच्या गोळ्या, पुन्हा सर्व मुळ पदावर आले. दिवाळीचा हंग ओव्हर क्षणत उतरला.

आमच्या लहानपणी असे नव्हते. दिवाळीची सुट्टी चांगली १०-१२ दिवस असायची. चार दिवस आधी-चार दिवस नंतर. दिवाळी निमित्त दिलेल्या रंगाचा दर्प पंधरा पंधरा दिवस राहायचा. शेणामातीने सारवलेली ओसरी कित्येक दिवस नव्या नवरी सारखी पिवळी धम्मक दिसायची. फराळाचे जिन्नस तर महिना महिना पुरायचे. आता सकाळी केले की संध्याकाळी चट्टामट्टा होतो. कोजागिरी पासून ते तुळशीच्या लग्नापर्यंत अंगात दिवाळी संचारलेली असायची. वाड्याची डागडुजी, रंग सफेदी, सारवणे सुरू व्हायचे. बच्चे कंपनीचं कित्याचे प्लॅनिंग चालायचं आणि जेमतेम दोन दिवस आधी किल्ला तयार व्हायचा. आमच्या लहानपणी वाडा कसा आठ दिवस पाहुणे मंडळींनी गजबजलेला असायचा. आता मात्र एखाद वेळेस एखादा भाऊ किंवा बहिण येणार तेही भाऊबीजेच्या दिवशी सकाळी उगवून संध्याकाळी गायबही होणार. काका-काकू, मामा-मामी, आत्या, मावश्या, ताई भावोजी तेव्हीची ही नाती जी मनात घट्ट बसलीत ती अजुनही तशीच आहेत. भावंडात तर सख्खा, चुलत, मावस, आते, मामे, मावस हे प्रकार कधी उमगलेच नाहीत. सर्वांशी एकच नातं, ते म्हणजे भाऊ किंवा बहिण. मोठे असतील तर ताई-दादा, अन लहान असतील तर छोट्या अन बेबी.

दिवाळीला शिवलेल्या कपड्यांचा खास वास आणि इस्त्री कित्येक दिवस टिकून असायची. बदलून झाले की घडी करून पुन्हा गादीखाली ठेवायचे. कपड्यांची रंग संगती तरी किती सोपी आणि सरळ, पुरुष पात्रासाठी एक रंग, हाफ पॅन्ट आणि

फुलपॅन्ट एक रंग, स्त्री वर्गासाठी एक रंग. ह्यात काहीच भेदभाव नाही अगदी कपड्यांच्या पोताचाही नाही. लहानासाठी नाही की मोठ्यासाठी ही नाही. दिवाळी म्हणजे नवीन कपडे हे समीकरण ठरलेले. बाकी वर्षभर शाळेच्या पोषाखा व्यतिरिक्त दुसरा ड्रेस मिळायचा नाही. कपडे पिढीजात टेलरनी शिवलेले आणि कटिंग सुद्धा पिढीजात हजामा कडूनच. दिवाळी निमित्त 'अगदी फुल कटिंग' आणि 'खसखशी' या दोनच हेयर स्टायल्स.

गोबारसे पासून भाऊबीजे पर्यंत आणि पुढे कार्तिकी एकादशी पासून तुळशीच्या लग्नापर्यंत वाडा पणत्यांनी उजळून जायचा. आजच्या हिशोबाने मोजायचे तर जवळ जवळ ७०-८० पणत्या रोज असे सुमारे ८-९ दिवस मिळून सुमारे धडाभर (अडीच किलो) तेल नुसते दिव्यासाठी लागायचे. धन्य आमची माऊली. आम्ही नऊ भावंडे (चार बहिणी अन पाच भाऊ) आजी, आत्या आणि दिवाळीत येणारे पाहुणे मिळून ३०-४० जणांचा दोन्ही वेळचा सैपाक आणि फराळाचे सर्व ती एकटी करायची. शिवाय नरक चतुर्दशीला सर्वांना औक्षण, तेल, उटणे लावणे आणि आंघोळीला तांब्याच्या बंबातून गरम पाणी काढून देण्याचे ही काम तीच करायची. अर्थात मदतीला वहिनी आणि बहिणी असायच्या पण मुख्य सूत्रधार तीच. तिच्या मार्गदर्शनात आता घरातील पूर्ण महिला मंडळ तयार झालंय. परिवारात सर्वच्या सर्व एक से एक सुग्रण गृहिणी आईने घडवल्या आहेत.

जसजसा मोठा होऊ लागलो, दिवाळीचा आनंद हातातून निसटू लागला. भाऊबीजेच्या दुसऱ्या किंवा तिसऱ्याच दिवशी विद्यापीठाची सेमीस्टर परिक्षा सुरू होऊ लागली. त्यामुळे ऐन दिवाळीत अभ्यास आणि परिक्षेचे टेन्शन. दादा आणि काका ही सुट्टी नसल्याने एक-दोन दिवसासाठीच यायचे आणि लगेच नोकरीसाठी नोकरीच्या गावी परत, वहिनी आणि काकूचे मुलांच्या शाळांमुळे जमेनासेच झाले. बहिणीही त्यांच्या सासरी, त्यांच्या त्यांच्या संसारात. आईच्याच तालमीत तयार झालेल्या असल्याने आई प्रमाणे त्यांचेही माहेरी जाणे विरळाच. त्या त्यांच्या घरातील कामात मग्न. दिवाळीची मजा आणि आकार आकसून गेला तरीही मात्र मित्र, मैत्रिणींच्या गराड्यात दिवाळीचे कमी होत जाणारे पडघम जाणवले नाहीत.

नोकरी लागल्यावर स्वतःचा पैसा हाती येऊ लागल्याने

आक्रसलेली दिवाळी थोडी सैल होऊन थोडी थोडी साजरी होऊ लागली. पण नाती आणि नातेवाईक कमी कमी होत दुरावत चालले. लग्न झाल्यावर थोडी नवीन नातलग मंडळी जोडली गेली पण तोपर्यंत घरातल्या जेष्ठानी निरोप घ्यायला सुरुवात केली होती. देवांनी बाबांना त्यांच्या व्यवस्थापनात हातभार लावायला आणि आई, आजी ह्यांना सैपाक घर सांभाळायला बोलावून घेतले.

मुलांच्या गोतावळ्यात दिवाळीचा थोडा विरंगुळा शोधला, पण काही मजा आली नाही. कारण घरी फक्त हम दो - हमारे दो! तरी पण दिवाळी अस्तित्व टिकवून होती. आता साठी उलटल्यावर मात्र, आयुष्याच्या संध्याकाळी, दिवाळीच्या दीपमाला पूर्णपणे पोरक्या वाटतात. पूर्ण वाड्याभरची शंभर-शंभर पणत्यांची रोषणाई टूबीएचके फ्लॅटमध्ये कशी होणार? आठ-दहा दिवस पुरणारे फराळाचे जिन्नस काय आणि कसे करायचे? काय तर म्हणे, कडक नको, तिखट नको, गोड नको, मुलांना लो कॅलरी हवे. डाएटचा फराळ आणि फराळाचे डाएट करायचे.

सध्याची दिवाळी ही हायब्रीड पिकासारखी कमी दिवसात उगवून मान टाकणारी. सरकारी दिवाळी ही फक्त दोन दिवसाची, हिंदूचा सण आहे नां. आवळा त्याचा गळा. दिवाळी पेक्षा नाताळ सुखी आहे. आम्ही आमची संस्कृती टाकली आणि गोऱ्या साहेबांची घेतली. नाताळची सुट्टी दिवाळी पेक्षा किती तरी मोठी असते. त्या दरम्यान परीक्षाही नसतात. दोष गोऱ्या मालकाचा नाही, आमच्या करंटेपणाचा आहे. त्यांचा अनुनय करणारे सरकार फक्त हिंदूसाठी म्हणते छोटे कुटूंब - सुखी कुटूंब मग आम्हीही म्हणतो, छोटे कुटूंब सुखी कुटूंब. सर्व नातेवाईक अगदी आई-बाबा सुद्धा घराच्या बाहेर, हद्दपार.

अगदी नवरा-बायको सुद्धा दुर दुर. मधु इथे तर चंद्र तिथे. नवरा नोकरीसाठी बाहेर गावी अन मुलं आणि आई शिक्षणासाठी दुसरीकडे! वाढता खर्च, सुट्यांची मारामार आणि भ्रमसाठ प्रवास भाडे, प्रवासही असुरक्षित उभ्या उभ्याने. कशी करणार दिवाळी एकत्र साजरी?

अर्थात हे सर्व आमचं आम्हीच ओढवून घेतले. तसे आम्ही सोकॉलड उच्च मध्यमवर्गीय आणि सुशिक्षित पण आम्ही आमचे पिढीजात व्यवसाय सोडले, एकत्र कुटूंब पद्धती, शेतीवाडी, दुध दुबत्याचे राबते, घरघुती व्यवसाय, गावी चालू शकणारे लघुउद्योग सर्व सोडले आणि गुणगान गाऊ लागलोय कार्पोरेट लाईफचे, बनलो आहोत त्यांचे गुलाम. राब-राब राबतो मल्टी नॅशनल कंपन्यासाठी २४ x ७ आणि खुष होतो दिवाळीच्या तुटपुंज्या बोनस आणि गिफ्टस्वर. आमचा साहेब ख्रिसमस मनवतो मग आम्हालाही कंपनीतून उसंत मिळते. मग आम्ही जातो सहकुटूंब पर्यटनाला. (सहकुटूंब म्हणजे तेच - हम दो आणि हमारा एक किंवा फार तर हम दो हमारे दो) आणि उसना आनंद लुटतो, आणि सोकॉलड फ्रेश होतो. अरे एकदा दिवाळीचे चार दिवस अभ्यंग स्नान, पौष्टीक फराळ आणि डोळ्यावर व पूर्ण शरीरावर चार दिवसाच्या चार सुग्रास पक्वान्नाचे तृप्ती आणणारे जेवण करा अन ताणुन द्या आणि मग बघा कसं फ्रेश आणि तृप्त वाटेल. उधारीचे उसने फ्रेश नाही तर नैसर्गिक पणे फ्रेश वाटेल. चार मित्र चार नातेवाईक एकत्र या एखादी सहल काढा, वन-भोजन ठरवा, सी.एफ.एल. आणि एल.ई. डी. किंवा कॅडल लाईट पेक्षा जरा पणत्या पेटवा, फटाके उडवा. नवीन जोमाने हसत हसत दिवाळी साजरा करा आणि कामाला, आपल्या उद्योगाला सामोरे जा.

❖

अभिर्नंदन

पुणे शाखेचे आद्य सदस्य श्री वामनराव आत्मराम मराठे यांचे नातु श्री. अर्चीस रविंद्र मराठे व नातसुन सौ. नेहा अर्चीस मराठे यांनी अमेरिकेतील टेक्सास टेक या विद्यापीठातून नॅनोटेकनॉटलॉजी व विंड सायन्स या आघाडीच्या विषयात विशेष प्राविण्याने डॉक्टरेटची पदवी प्राप्त केली. नुकतीच (ऑगस्ट २०१५ मध्ये) विशेष समारंभात त्यांना ती प्रदान करण्यात आली ही प्रतिष्ठान व मराठे परिवारासाठी खूपच अभिमानची गोष्ट आहे. सौ. नेहा व श्री. अर्चीस त्यांच्या आवडत्या विषयात अमेरिकेतच कार्यरत आहेत त्यांना प्रतिष्ठान तर्फे अनेकानेक शुभेच्छा!

हजरजबाबी आचार्य अत्रे

पुण्यामध्ये लहानपणी आचार्य अत्रे तुफान सायकल चालवत. एकदा अशी सायकल चालवताना ते गल्लीबोळातून मुख्य रस्त्यावर आले. त्यावेळी रस्त्यावरून एक प्रेतयात्रा चालली होती. अत्रे ह्यांची सायकल प्रेतयात्रेत घुसली व तिरडीवरील प्रेत खाली पडले. हलकल्लोळ माजला. लोकांनी अत्र्यांवर भडीमार केला. अत्र्यांनी तो ऐकून घेतला व शांतपणे म्हणाले अरे तो खाली पडलेला मनुष्य काहीच बोलत नाही आणि तुम्ही सगळे एवढी कावकाव का करताय?

प्रेषक : मोहन सदाशिव मराठे (खार), पृ. (३६५)

पनवेल ते कोणार्क सायकल सफर

• तेजस चंद्रशेखर मराठे (पृ. २४८), पनवेल

भ्रमणध्वनी - ९८६७९३१९५७

डिसेंबर २०१३ मध्ये पनवेल ते गोवा हा ५५० किमी अंतराचा सायकल ट्रेक ५ दिवसांत केल्यावर या वर्षी सुट्टीत कुठेतरी दुसऱ्या दिशेला मोठी मजल मारायची हे डोक्यात होते. म्हणून मग भारतातील वर्ल्ड हेरिटेज हा दर्जा असलेल्या ठिकाणांच्या यादीवर एक नजर टाकली. बऱ्याच ठिकाणांचा विचार केल्यावर शेवटी कोणार्कचे सूर्यमंदिर निश्चित केले. परंतु पश्चिम किनाऱ्यावरून पूर्व किनाऱ्यापर्यंत पोहोचण्याचा हा प्रवास कुणासोबत आणि कधी करायचा हे ठरण्यात काही दिवस गेले आणि मग सियाचेनवरून परतलेला सुमित पारिंगे आणि अनुभवी सायकलिस्ट धनंजय मदन ह्यांचा सहभागामुळे पुढच्या घडामोडी सुरळीत आणि वेगात घडल्या. धनंजय मदन, सुमित पारिंगे, सर्वेश अभ्यंकर, प्रिसिलिया मदन, प्रसाद कर्वे आणि स्वतः मी अशी एकूण सहा जणांची टीम प्रवासासाठी सज्ज झाली. नुकताच प्रदर्शित झालेला चित्रपट 'प्रकाश बाबा आमटे' पाहण्यापेक्षा हेमलकसा याची देही याची डोळा पाहावे असे एकमताने ठरले आणि मग पनवेलवरून माळशेजमार्गे अहमदनगर आणि मग परभणी, नांदेड, निर्मल, आदिलाबाद, बल्लारशा, हेमलकसा, दांतेवाडा, बस्तर, जगदलपूर, कोरापुट, रायगडा, ब्रह्मपूर, पुरी, कोणार्क असा मार्ग निश्चित झाला. मार्ग आणि तारखा निश्चित झाल्यावर परतीचे रेल्वे आरक्षण केले आणि मग पुढच्या तयारीस लागलो. आमचा मार्ग नक्षलवादी भागातून जात असल्यामुळे पनवेल पोलीस स्थानकामध्ये जाऊन एक सूचनापत्र दिले.

विसरलेल्या सायकलिंगची लोकांना आठवण करून देणे आणि आपला देश अधिक जवळून आणि वेगळ्या पद्धतीने पाहणे हा हेतू होता. नक्षलवाद्यांचे प्राबल्य असलेल्या क्षेत्रातूनच हा मार्ग निश्चित केला असल्याने तेथील सत्य परिस्थिती जाणून घेण्याची उत्सुकतासुद्धा होतीच.

२४ डिसेंबर २०१४ ह्या दिवशी सकाळी ठरलेल्या ठिकाणी आम्ही सर्व जण पनवेलमधील सावरकर चौक येथे एकत्र जमलो आणि प्रवासाला सुरुवात केली. सुमारे तेरा तास सायकलिंग केल्यावर आम्ही पहिला मुक्काम टोकावड्याला केला. रात्रीची राहण्याची सोय तेथील वनपरिक्षेत्र अधिकाऱ्यांच्या निवासस्थानी झाली. दुसऱ्या दिवशी पहाटेच नव्या दमाने माळशेजचा अवाढव्य घाट चढण्यास सुरुवात केली. धुक्यात बुडालेल्या

ताशीव कड्यांचे सौंदर्य डोळ्यांत साठवत साधारण दुपारपर्यंत घाटमाथा पार करून रात्री बेलहा या गावी पोहोचलो. एका व्यायामशाळेत गावच्या स्थानिकांनी मुक्कामाची सोय केली. एकदा दख्खनच्या पठारावर पोहोचल्यावर आम्ही दोन्ही बाजूंस असलेल्या सुपीक प्रदेशातून सायकली वेगात दौडवल्या आणि मग अहमदनगर, खरवंडी कासारे, माजलगाव असे टप्पे पार करत करत २९ तारखेस सायंकाळी परभणीत पोहोचलो. येथे परभणी ॲम्बेच्युअर सायकलिस्ट असोसिएशन (PSE) च्या सर्व सभासदांनी आमचे उत्साहाने स्वागत केलेच आणि आम्हांला निरोप देण्यासाठी ३० तारखेला सकाळी आमच्याबरोबर झिरो फाट्यापर्यंत सायकलिंगसुद्धा केले.

पुढे नांदेडला तखत सचखंड श्रीहुजूर साहिब या धार्मिक ठिकाणी माथी टेकून आशीर्वाद घेतले व तेथेच मुक्काम केला आणि दुसऱ्या दिवशी भोकरकडे मार्गस्थ झालो. नांदेड ते भोकर हा सर्व प्रदेश शेतीमुळे हिरवागार आहे. माजी मुख्यमंत्री अशोक चव्हाणांच्या या मतदारसंघात सिंचनावर शेती केली जाते. पुढे NH २२२ वरून जमधरमार्गे तेलंगणात प्रवेश केला. भाषा बदलल्याने लगेच आपण महाराष्ट्राच्या बाहेर आल्याची जाणीव झाली. नुकत्याच निर्माण करण्यात आलेल्या ह्या राज्यात लोकांना अशा सायकलस्वारांबद्दल वाटणारे कुतूहल जाणवत होते. त्या दिवशी १००किमी प्रवास केल्यावर पहिला मुक्काम कळूर गावात झाला. तेथे असलेल्या वसावी शाळेतील मुख्याधापकांनी आग्रहाने आमची रात्रीची सोय केली. गावात साईबाबांचे मंदिर आहे ज्याची कीर्ती आजूबाजूस बरीच पसरली असल्याने अनेक भक्तगण येत असतात. तारीख होती ३१ डिसेंबर. दर वर्षी शहरात फटाक्यांच्या आवाजात आणि जल्लोशात साजरा होणारा दिवस आम्ही एका खेड्यात शांत ठिकाणी व्यतीत केला आणि गावातले आयुष्य किती वेगळे असते ह्याची आम्हांला प्रकर्षाने जाणीव झाली.

कुल्लूरहून आम्ही निर्मलमार्गे AH ४३/NH ७ या रस्त्याला लागलो. रस्ता फारच गुळगुळीत असल्याने सायकल चालवण्यास हरूप आला. वेगाच्या ह्या धुंदीत असताना अचानक आलेल्या पावसाने मात्र आमची तारांबळ उडवली खरी. चहूबाजूस असलेला मंद संधिप्रकाश, रिमझिम पाऊस, वातावरणातला गारवा आणि बाजूच्या गावात लाउडस्पीकरवर लागलेली मंद शहनाई यांमुळे एक सुखद अनुभव मिळाला. त्या रात्री

आदिलाबादमध्येच मुक्काम करून आम्ही पुढे चंद्रपूरच्या दिशेने निघालो. तेलंगणाच्या सीमेवर तेथील वाहतूक अधिकाऱ्यांनी आमचे अनपेक्षितपणे स्वागत करून आम्हांला शुभेच्छा दिल्या.

बल्लारशाकडे जाणारा रस्ता आदल्या दिवशी रात्रभर पडलेल्या पावसामुळे अगदीच खराब झाला होता. बाजूने जाणाऱ्या अवजड वाहनांमुळे अगदी चिखलात रंगपंचमी खेळल्याचा अनुभव येत होता. ह्या रस्त्याने आमची आणि आमच्या सायकलींची चांगलीच परीक्षा घेतली. बल्लारशा येथे पोहोचण्यास रात्र झाली. कोळसा खाणी असेल्या ह्या भागातून जाताना 'gangs of wasseypur' या चित्रपटाची आठवण होत होती. ह्या दिवशी साधारणपणे १३ तास सायकलिंग झाले आणि अंतर होते सुमारे ११० किमी. येथे वनविभागाच्या 'वाहतूक आणि विपणन' शाखेचा विस्तीर्ण प्रदेशात पसरलेला डेपो आहे. अगदी नजर जाईल तेथपर्यंत लाकडांचे मोठाले ओंडके येथे रचून ठेवलेले पाहावयास मिळतात. अनेक प्रकारच्या मोठाल्या वृक्षांचा येथे कायदेशीररीत्या लिलाव होतो. एका बाजूस पर्यावरण संरक्षणासाठी करोडो रुपये खर्च करणारे सरकार येथे ह्या झाडांची कायदेशीरपणे कत्तल करून अर्थार्जन करताना दिसते. तेथून आम्ही आलापल्लीसाठी कूच केली. येथील वने अतिशय समृद्ध आहेत. जंगलात साग, बांबू, तेंदूपत्ता, मोह अशी झाडे आहेत. जागोजागी सागाचे बऱ्याच वर्षांपूर्वी इंग्रजांनी लागवड केलेले प्लॉट्स आपल्याला दिसतात. त्यांनी आखून दिलेल्या वृक्षतोड आणि वृक्षलागवड ह्या गणितावरच हा सगळा उद्योग अजून चालू आहे. वाटेत पावसाने आमचा रस्ता रोखला आणि आम्हांला चपराळा अभयारण्यातच अंधार झाला. किर् जंगल, त्यात आंधळे करणारे धुके ह्यांमुळे आम्ही थांबायचा निर्णय घेतला. एका वळणावर काही दिवे दिसले म्हणून चौकशी केली. तेथील वनअधिकाऱ्यांना आमची परिस्थिती समजावून सांगितली असता श्री.वडोदे या अधिकाऱ्याने क्षणाचाही विचार न करता माझ्या घरातच राहा असे आमंत्रण दिले. अशा प्रकारे आमचा ३ जानेवारी २०१६ चा मुक्काम चपराळा अभयारण्यात झाला. रात्री त्यांचे नक्षलवादी भागातील अनुभव ऐकून सकाळी आम्ही पुढे हेमलकसाच्या दिशेने निघालो.

चपराळा ते हेमलकसा ह्या मार्गावर सर्व बाजूस घनदाट जंगल आहे. अधूनमधून वाहणाऱ्या नद्या, आदिवासी गावे आणि त्यांतून कुतूहलापोटी आमच्याकडे बघणारे आदिवासी आम्हांला दिसले. तरीपण हा रस्ता बऱ्यापैकी रहदारीचा आहे आणि येथे प्रगतीची गंगा आता सुरू झालेली दिसली. वैनगंगेचे विशाल पांढरेशुभ्र खोरे पाहिले आणि पुढे आलापल्लीला पोहोचलो. पद्म पुरस्कार विजेत्या माणसाच्या कार्याकडे जाणारा हा संपूर्ण

रस्ता एकपदरी असून यावर असंख्य खड्डे आहेत. हीच बाब हेमलकसामधील लोकांना सांगितल्यावर मात्र आता 'रस्ता' आहे ह्याचाच त्यांना आनंद आहे हे ऐकले आणि इतरांच्या मदतीची अपेक्षा न करता आपण आपले काम करत राहणे ह्यातच त्यांचा कार्याचे यश दडलेले आहे हे उमगले. हेमलकसा येथे पोहोचपर्यंत आम्हांला रात्र झाली. 'या सायकलस्वार, या' अशा पद्धतीने शेकोटीपाशी बसलेल्या आमटे कुटुंबीयांकडून आमचे स्वागत झाले. एक दिवस तेथे राहून प्रकल्प पाहिला आणि मग आडमार्गांनी पुढच्या प्रवासाला सुरुवात केली.

हेमलकसा ते जगदलपुर हा पुढचा प्रवास अतिशय दुर्गम आणि नक्षलवादीप्रवण भागातून होता. अनेक वेळा नद्या, ओढे, नाले ओलांडावे लागले. काही वेळा सामान डोक्यावर घेऊन छातीपर्यंत पाणी असलेल्या नदीतून हातांत सायकल घेऊन जावे लागले. ह्या भागात पायवाटांवरूनच प्रवास करावा लागतो. इंद्रावती नदी पार करून आम्ही बेद्रे ह्या गावी मुक्काम केला. बऱ्याच वेळा खाणाखुणा करून तोडक्यामोडक्या हिंदीतून समजावल्यावर आम्हांला सरपंचाच्या घरी आसरा मिळाला आणि जेवण मात्र स्वतःच बनवावे लागले. येथे अंधार पडल्यावर गावात फिरणेसुद्धा मुश्कील आहे. सकाळी बेद्रेचावरून निघालो आणि भैरमगढ येथे जगदलपूर-मनचेरियल रस्त्यास लागलो. ह्या हायवेचे चौपदरीकरण चालू असून त्यात नक्षलवाद्यांचा त्रास असल्याचे कळले. त्यासाठी जागोजागी CISF आणि CGPD चे जवान बखतरबंद गाड्यातून पहारा देताना दिसले. ह्या रस्त्यांनी जात असताना आपल्याला तेथे वर्षानुवर्षे चाललेल्या संघर्षाच्या अनेक खुणा पाहावयास मिळतात. भूसुरंगांनी उडवल्यामुळे अगदी छिन्नविच्छिन्न झालेली वाहने, झाडांवर लागलेले लाल झेंडे, जंगलात बांधलेली कॉन्क्रीटची स्मारके असे बरेच काही दिसते. हे सर्व बघितल्यावर ते जवान कुठल्या परिस्थितीमध्ये या घनदाट अरण्यात लढतात हे कळले. अशा प्रकारे ४ दिवस अतिसंवेदनशील भागातून कऱ्या रस्त्यांवरून सुमारे ११५किमी प्रवास केल्यानंतर भैरमगढ येथे जगदलपूर-मनचेरिअल हायवे या मार्गावर प्रवेश केला आणि त्या ७ जानेवारीच्या रात्री नेलासणार या ठिकाणी मुक्काम केला. पुढच्या दिवशी चित्रकूट धबधब्याला भेट दिली आणि तेथेच राहिलो. आधी ओलांडलेल्या इंद्रावती नदीचे विस्तीर्ण रूप येथे पाहावयास मिळाले, आणि ह्याला भारताचा नायगारा का म्हणतात हेसुद्धा जाणवले. पुढच्या दिवशी जगदलपूरमार्गे ओडिशात दाखल झालो

ओडीशा राज्यातील पहिला मुक्काम सोसाहान्ती या खेड्यातील पंचायत समितीच्या कार्यालयात केला. पुढे छोटगुडा येथे ८ X ६ आकाराच्या अरुंद खोलीत रहिलो. येथे

अगदी हाडे गोठवणारी थंडी होती आणि सकाळी धुकेसुद्धा भरपूर होते. अतिशय आन्वहानात्मक डोंगररांगा असलेला हा सगळा प्रदेश छोट्या छोट्या खेड्यांनी व्यापलेला आहे. ह्यातील काही भाग कोरापुट ह्या हत्तीप्रवण क्षेत्रात येतो. घनदाट जंगलांनी व्यापलेल्या ह्या प्रदेशात तुरळक वाहतूक दृष्टीस पडते. लोकांची परिस्थिती अतिशय गरीब असून बहुतांश लोक शेती व्यवसायावर अवलंबून आहेत.

ईस्टर्न घाटामधील रापकोना, खारीगुडा अशा ठिकाणी अक्षरशः शाळेच्या प्रांगणात अथवा मोडकळीस आलेल्या बसथांब्यावर राहिलो. हा सर्व प्रवास करत असताना आम्ही ओडिशामधील खाद्यसंस्कृती अगदी जवळून अनुभवली मग ती गोड 'लवंगलतिका' असो अथवा कारल्याची कडू भजी असोत. ओडिशामधील 'छेना' हा दुधापासून बनवला जाणारा खाद्यप्रकार आवर्जून खाण्यासारखा आहे. बरेच दिवस ह्या सगळ्या प्रकारच्या घाट आणि चढांनी आमची कसोटी बघितल्यावर आम्ही १४ जानेवारी २०१६ या तारखेस ब्रह्मपूर येथे पोहोचलो. तेथून मग चिलिका सरोवरातील नागमोडी रस्त्यावरून सायकलिंग करत आम्ही जान्हीकुदा येथे पोहोचलो. चिलिका सरोवरातील हा रस्ता विलक्षण निसर्गसौंदर्याने भरलेला आहे. वाटेत अनेक दुर्मीळ पक्षी पाहावयास मिळतात. येथे नुकत्याच येउन गेलेल्या फॅलीन वादळानंतर ओडिशा सरकारने येथे आपत्कालीन वेळेस राहण्यासाठी उभारलेली Emergency Shelters ठरावीक अंतरावर दिसतात.

जान्हीकुदा ते पुरी हा ४० किमीचा प्रवास अतिशय आरामदायी आहे. वाटेत असणारा बोटीचा प्रवास आणि त्यानंतर पुन्हा सरोवराच्या काठाने पुरीपर्यंतचा प्रवास अगदीच आरामदायी आहे. पुरी ते कोणार्क हा मरीन ड्राइव्ह रोड आपला सगळा शीण घालवतोच आणि बराच वेळ सुरुच्या झाडांआडून आपल्याला समुद्राची चाहूल दिल्यावर चंद्रभागा येथे अचानक आपल्याला बंगालच्या उपसागरासमोर नेउन उभे करतो. पुढे कोणार्क येथे संध्याकाळी ६ वाजता पोहोचलो. ओडिशा पर्यटनच्या अधिकाऱ्यांनी आमची राहायची अतिशय उत्तम सोय केली. कोणार्कच्या सूर्यमन्दिराला भेट दिली. शास्त्र आणि कला ह्यांचा उत्तम वापर करून बांधलेले हे मंदिर भारतातल्या एकूण ५ सूर्यमन्दिरांपैकी एक आहे. ह्या मंदिराचे सौंदर्य अप्रतिम असून जागेअभावी ह्या मंदिराच्या सौंदर्याचे सर्व पैलू येथे शब्दांत उलगडून सांगणे कठीण आहे. मंदिराचे बरेच अवशेष जवळील ASI संग्रहालयात ठेवलेले पाहायला मिळतात.

संपूर्ण प्रवासात लोकांनी भरभरून मदत केली मग ते सधन भागातील सरपंच असू देत अथवा भाषासुद्धा न समजणाऱ्या

भागातील गरीब शेतकरी असू देत. धकाधकीच्या या वेगवान आणि स्वार्थी युगात माणुसकी जिवंत असल्याचे पदोपदी जाणवले. नक्षलवादी क्षेत्रात पोलीस करत असलेले शर्थीचे प्रयत्नही दिसले आणि आम्ही प्रवास केलेल्या दुर्गम भागातील या गावांना विकासाची गंगा पोहोचायला अजून बरीच वर्षे लागतील हे उमगले. या प्रवासात आम्ही दररोज सुमारे ८०-१००किमी प्रवास केला ज्यामध्ये राष्ट्रीय महामार्ग, राज्य महामार्ग, गावांतील रस्ते आणि जिथे रस्तेच नाहीत अशा भागातून सायकलिंग केले. अशा प्रकारे २४ दिवसांपूर्वी सुरू झालेला हा प्रवास १६ डिसेंबर २०१५ रोजी २००० किमीनंतर संपला.

वाटेत आम्ही पश्चिमेकडून पूर्वेकडे बदलत जाणारी भौगोलिक परिस्थिती आणि त्यानुसार समाजजीवन ह्यांमध्ये होणारे बदल पाहिले. खरवंडी कासारच्या अपंगांच्या शाळेत सेवाभावे काम करणाऱ्या तरुणांना भेटलो. सकाळी रात्रपाळीवरून परतणारे CISF चे जवान पाहिले. त्यांच्या वर्दीवर लागलेले रक्ताचे डाग 'शौर्य क्या है?' ह्या प्रश्नाचे उत्तर देऊन गेले. एवढ्या लांबून आलेल्या लोकांबद्दल जाणून घेण्यासाठी आतुर असलेले गावकरी पाहिले. शहरांमध्ये राहण्याचे ठिकाण शोधावे लागले, मात्र गावात आलेला माणूस हा आपला अतिथी असल्याची भावना खेड्यात रुजलेली असल्यामुळे तिथे आमचा चांगला पाहुणचार झाला. वेळेच्या बंधनामुळे खेड्यातील लोकांच्या आग्रहाला बाजूला ठेवून आम्हांला पुढे जावे लागत होते. अनेक वेळा सायकलची कामे करत असताना मोकळेपणाने मदत करणारे सायकलव्यापारी भेटले. दुर्गम भागातही आमचा फोन नंबर घेऊन रोज आठवणीने आमची विचारपूस करणारे आणि 'facebook वर आहात का?' असेही विचारणारे लोक भेटले. असा हा विविध अनुभवांनी भरलेला प्रवास करून परत मुंबईत आल्यावर नजरचुकीमुळे रेल्वे स्टेशनवर ६ तास ताटकळत ठेवणारे अधिकारीसुद्धा भेटले आणि हे सर्व करणे म्हणजे 'वेळेचा अपव्यय' आहे असा टोला मारणारे नातेवाईकसुद्धा.

हा सर्व प्रवास पूर्ण होण्यात काही लोकांचे विशेष सहकार्य लाभले आहे. त्यांमध्ये पनवेलचे आमदार श्री. प्रशांत ठाकूर, परभणीचे डॉ. चांडक आणि डॉ. साखरे, नेलासणार येथील श्री. दास, वाटेतील सर्व सायकलदुरूस्ती करणारे लोक, आणि ते असंख्य अज्ञात लोक ज्यांनी आम्हांला वेळोवेळी रस्ता शोधण्यात मदत केली.

परंतु पुन्हा एकदा ह्या संपूर्ण प्रवासावर नजर टाकल्यावर मला शंका वाटते की, जर मी हा प्रवास सायकलच्या ऐवजी गाडीने केला असता तर हे अनुभव मिळाले असते का? चंद्रपूरच्या घनदाट जंगलात धुक्यातून मी कधी प्रवास केला

असता असा? रस्त्यात भेटलेल्या अहमदच्या घरी त्याच्या आग्रहाखातर बकरीच्या दुधाचा चहा मी कधी प्यायला असता का? छोटागुडाच्या त्या गावात भेटलेले साधू वकील बाबू त्यागी मला कधी भेटले असते काय? त्या रात्री दांडीगुडा चौकातील बसस्थानकामध्ये मी कधी झोपलो असतो काय? नक्षलवादी भागात सतत तणावाखाली पहारा देणाऱ्या जवानांना भेटून आश्चर्यचकित करू शकलो असतो काय? चित्रकूटच्या धबधब्यापासून १०० फुटांवर मी कधी मुक्काम केला असता

काय? जेव्हा हा सायकल ट्रेक मी सुरू केला तेव्हा फक्त एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणापर्यंत पोहोचणे एवढाच माझा हेतू होता. परंतु या ठिकाणी पोहोचण्याचा, हे घाट चढण्याचा अस्सल आनंद तेव्हाच आहे जेव्हा तो आपण इतरांबरोबर अनुभवू शकतो, जेव्हा वाटेतील लोकांबरोबर संवाद साधून आपण त्यांना जाणून घेऊ शकतो. ह्या ट्रेकमधून आलेला हा समृद्ध अनुभवच मला दुसऱ्या ट्रेकसाठी प्रवृत्त करतो.

चालवा डीक

१. असा कोणता क्रीडाप्रकार आहे ज्यात खेळाडू आणि प्रेक्षक या दोघांनाही अंतिम गुणसंख्या किंवा विजेता सामना संपेपर्यंत माहित नसतो?
२. कोणत्या फळाचं बीज फळाच्या बाहेर असतं?
३. इंग्लिश भाषेतील केवळ ३ शब्द 'DW' या अक्षरांनी सुरू होतात. कोणते ते तीन शब्द?
४. इंग्लिश भाषेत १२ विराम चिन्हे (punctuation marks) आहेत. किमान १० सांगू शकाल? इंग्लिश शब्दाला मराठी प्रतिशब्द नाही सुचला तर इंग्लिश शब्द सांगा. नाही, नाही.... आपल्या संगणकाचा key board बघून नाही सांगायचं...
५. आपण पायात घालतो अशा आणि 'S' या अक्षराने सुरू होणाऱ्या किमान ६ गोष्टींची नावं ? (उदा. Shoes)
६. आपल्या राजाचं संरक्षण करणारे आम्ही आठ जण केवळ पुढे जातो पण मागे कधीच नाही. कोण आहोत आम्ही?
७. जो नेहमीच येणार असतो पण आला असं कधीच वाटत नाही.
८. असं काय आहे की ते जितकं जास्त कोरडं करत जाते तितकं जास्त ओलं होतं?
९. जो न धरता ही मोडता येतो असा कोण ?
१०. मला खाऊ द्याल तर मी मरेन पण पेय द्याल तर मी निश्चित जगेन.
(उत्तरासाठी पृष्ठ २६ पहा)

अभिष्टचिंतन

देऊळपाडा पाळी ता. डिचोली गोवा येथील निवृत्त स.प्रा.शा. मुख्याध्यापक श्री. गोविंद नारायण मराठे. माझे वडील यांचा ७५ वा. वाढदिवस ग्लोरीया ग्रेस. पौड रोड पुणे येथे दि. २२/१०/१५ (दसरा) थाटात साजरा झाला. सकाळी ७.३० ते १०.३० या वेळेत बाबा व आई सौ. गीता यांनी श्री सत्य विनायकाची महापूजा केली. त्यानंतर फलाहार व चहापान कार्यक्रम झाला. दुपारी १ ते ३ पर्यंत सर्वांना मिष्टान्न भोजन देण्यात आले. संध्याकाळी बाबांनी शिक्षकी पेशातील व आयुष्याच्या वाटचालीतील अनुभव कथन केले. ४ ते ६ या वेळेत चहापानाचा कार्यक्रम व भेट वस्तू देण्याचा कार्यक्रम झाला. या प्रसंगी विविध क्षेत्रांतील मान्यवर व ज्येष्ठ व्यक्ती उपस्थित होते.

प्रेषक

अमीत गो. मराठे (पृ. ०८३२)

भ्रमणध्वनी : ९६६५८५५७४७

मराठे प्रतिष्ठानद्वारा श्री. गोविंदराव ना. मराठे यांचे अमृतमहोत्सवी अभिष्टचिंतन. सुखाचे, आरोग्याचे, समाधानाचे आयुष्य जावो या शुभेच्छा. (कुलवृत्तांत पृष्ठ संख्या) ५४१, घराणे ७१ वे.

• चिंतामण त्र्यंबक मराठे (पृ. २४८), कळवा

भ्रमणध्वनी - ९९६७९३८१०८/९८६७९३१९५७

माझा जन्म बोरवाडी, ता. माणगाव, जि. रायगड येथे झाला. हे गाव भोवताली असलेल्या बारा वाड्यांमुळे शिरसाड या नावाने नकाशावर दिसते. परंतु बोरवाडी हे फक्त कोकणस्थ ब्राह्मणांचे गाव. गावाच्या मध्यभागी उंचावर आमचे वडिलोपार्जित घर आहे. त्यामुळे समोरच्या सह्याद्रीच्या वर आलेला पहिला सूर्यकिरण पुढील अंगणातून माजघरात येतो. घराच्या चारी बाजूला रस्ते अगदी काटकोनात वळणारे व त्यांच्या दोन्ही बाजूंना कौलाने/पेंढ्याने शाकारलेली घरे होती. गावात ब्राह्मणांची ४५ घरे, पण बहुतेक घरांत एक तरी आलवणातील आजी होती. तिच्या हुकुमावर घर चाले. गावात काही सार्वजनिक व खाजगी विहिरी होत्या त्यामुळे अंगणे झाडल्यानंतर पहिले काम पाणी भरणे असे. दुपारी जेवणाचा नैवेद्य (पान) गुरव नेत असे. त्या वेळी हे गाव सुसंस्कृत समाजाचे म्हणून ओळखले जात होते.

गावात एक प्राथमिक शाळा. तेथे चौथीपर्यंत शिक्षण मिळे. या शाळेला आमच्या आजोबांनी जागा दिली होती. चार भिंती व पडवी असलेली शाळा. प्रत्येक दिशेला एकेका वर्गातील मुले बसत. मध्यभागी शिक्षक व मल्लखांब पुरलेला. मुलांच्या व्यायामासाठी.

गावात सार्वजनिक विठ्ठलखुमाई मंदिर व तीन खाजगी देवळे होती. विठ्ठलमंदिरात कार्तिक महिन्यात सात दिवस उत्सव असे. 'श्रीदत्त प्रासादिक नाटक मंडळी' गावातील लोकांनी स्थापन केली होती. त्यांची पडदे, रंगपट, वाद्यांसह तयारी होती. आग्राहून सुटका, खडाष्टक, बेबंदशाही आदी नाटके होत. तसेच रोहा, महाड आदी गावी जाऊन नाटके करीत. स्त्रीपात्रांचे काम पुरुषच करीत. भजनी मंडळ दर गुरुवारी, संकष्टी चतुर्थी व एकादशीला देवळात भजने करी. त्या वेळी एक आण्याची खडीसाखर प्रसाद म्हणून असे. भजनानंतर श्रीदत्ताच्या फोटोसह प्रसाद आमच्या घरी येई. गावात एक वाचनालय होते. त्यांचे कपाट आमच्या घरी असे. गावकीची भांडी, हंडे, पिंप, पातेली घरातील लग्न मुंजीसाठी होणाऱ्या गावजेवणासाठी भाड्याने मिळत असत. त्या वेळी लग्नासाठी १ रु. व मुंजीसाठी ५० पैसे भाडे (एकूण) असे. दर वर्षी होळीनंतर सभा घेऊन त्यांचा हिशेब सर्वाना दिला जाई.

माणगाव तालुक्यात भिरा येथे टाटाची वीज बनत असे. तेथील दिवे आम्ही लांबूनच बघत असू. घरोघरी रॉकेलचे

दिवे वापरीत. तसेच बैलगाडीखाली कंदील बांधून रात्रीच्या गाड्या जात. गावात डॉक्टर नसे, पण साप व विंचू उतरविणारे वैद्य आणि मांत्रिक होते. वेळ सूर्यकिरणावरून किंवा ओरडून (शेजाऱ्याला) विचारित असत. गुढीपाडव्याला प्रत्येक अंगणात गुढी उभारली जात असे. तसेच दिवाळीपूर्वी अंगण चोपून तेथे उंच काठीवर आकाशकंदील लावले जात. त्या कंदिलांमध्ये ताज्या शेणात तेलाची पणती पेटवून रुळावरून दोरीने कंदील वर चढवीत. मुले लवंगी फटाके एकेक करून पेटवीत व बांबूच्या फटुकफळ्या वाजवीत असत.

गावातील प्रत्येकाची शेती होती त्यामुळे गोठ्यात गाई, बैल, म्हशी असत. दूध भरपूर असे. मुले सर्व गुरांना पावसाळ्यात माळावर चरायला नेत असत. शेतात भात, नाचणी, वरी, तर माळावर भेंडी, मिरच्या, गवार होत असे. गावाजवळून जाणारा एक ओढा व नदी आहे. पावसाळ्यात त्यांवर नवीन लाकडे घालून पूल बनत असे. सर्व स्त्रिया एकत्र येऊन घरोघरी पापड तसेच पोहे करीत त्याबद्दल त्यांना डांगराच्या लाट्या, पोहे व चहा देत. गावात चार दुकाने होती. तेथून लहान मुलेच सामान आणीत. त्यांना 'काहीतरी'च्या डब्यातून खाऊ मिळे. दुकानातील माल महाड, गोरेगाव, रोहा येथून बैलगाडीने येई. घरंटीवर भात भरडून मिळे, दळणासाठी घरोघरी जाते असे. परसदारी अळू, माठ, तोंडली मिळे तर झाडांवरून आंबे, फणस, पेरू, पपई, लिंबे मिळत.

मुलांचे चौथीनंतरचे शिक्षण बाहेरगावी वारावर किंवा नातेवाइकांकडे राहून होत असे. ही मुले गणपती व दिवाळी सुट्टीत घरी येत तेव्हा गाव भरलेला दिसे. होळी दहा दिवस लावीत असत. त्या वेळी रस्त्यावर काठ्या, झाडे टाकून गाडीवानाकडून दंड गोळा करीत. पत्ते, गप्पा यांत गावकऱ्यांचा वेळ जाई. आमच्या घरी गणपती काढीत तसेच पोस्ट ऑफिस होते.

पण स्वातंत्र्यानंतर हे सर्व हळूहळू पालटले. कूळकायद्याखाली खोतजमिनी गेल्या. गावात उद्योगधंदे नाहीत. चरितार्थाचे साधन गेल्यामुळे पुरुषमंडळी नोकरीसाठी बाहेरगावी गेली. त्यांच्यापाठोपाठ त्यांची बायकामुले गेली. एखादी आजी घर सांभाळत असे. तीही गेल्यावर घरे बंद झाली. नंतर ती विकली गेली. आता आहेत ती फक्त जोती, बुजलेल्या विहिरी व कुंपणाच्या हद्दी. देवळांमुळे फक्त पुजारी राहिले. त्यांचा

कसातरी उदरनिर्वाह चालतो. मजुरी वाढल्यामुळे शेती, माळ ओसाड झाले. रस्ते मोठे झाल्यामुळे झाडेझुडुपे नष्ट झाली. भोवतालच्या वाड्यांवर वस्त्या वाढल्यामुळे एसटी गाडी, रिक्षा, मोटारसायकली वाढल्या. गावाजवळ माध्यमिक शाळा झाली. जि.प.ची शाळा बंद पडावयाच्या मार्गावर आहे.

बोरवाडी गावातून शहरात राहू लागलेल्या गावकऱ्यांच्या दानांतून 'माउली वृद्धाश्रम' सुरू आहे. त्यात ४० वृद्धांची सोय आहे. जवळच्या विठ्ठलमंदिरातील उत्सव कार्तिक महिन्यात फक्त तीन दिवस होतो. त्या वेळी बाहेरगावी राहत असलेले गावकरी आपापल्या गाडीने उत्सवाच्या निमित्ताने व दिवाळीची

सुट्टी असल्यामुळे मुलाबाळांसह येतात. त्या वेळी 'काळ' नदीवर झालेले नवीन धरण, अर्धवट झालेला जलविद्युत प्रकल्प, पुण्याकडे जाणारा नवीन बोगदा, शिवकालीन मानगड, रायगड तसेच शाहू महाराजांचे जन्मस्थान गांगवली, श्रीकडापे देवी पाहतात व ग्रामस्थांची वार्षिक सभा, नवीन ओळखी, कीर्तन, महाप्रसाद, लळित व इतर कार्यक्रम पाहून पुढील वर्षी येण्याचे आश्वासन देऊन परततात.

'माउली वृद्धाश्रमाच्या रूपाने आता बोरवाडीचे नाव नकाशावर आले आहे ही श्रीपांडुरंगाचीच कृपा.'

✦

M

सृष्टीतला समतोल

N

• रमाकांत विद्वांस (पृ. ६२३), माहीम

भ्रमणध्वनी - ९८२०२२४०१४

सृष्टीची निर्मिती केल्यानंतर 'ब्रह्मदेव' आपल्या सहकाऱ्यांना म्हणाले....

एक लक्षात घ्या देवादूतांनो! मी माझी सर्वश्रेष्ठ निर्मिती केली आहे. पण एक लक्षात येतंय का तुमच्या?

देवादूतांनी संभ्रमित होऊन प्रश्न केला 'काय देवा?'

ब्रह्मदेव म्हणाले या निर्मितीत मी समतोल राखण्याविषयी विशेष काळजी घेतली आहे.

देवादूतांनी विचारले ते कां..... आणि कसे?

ब्रह्मदेव म्हणाले 'आता हे बघा दर दहा हरीणांच्या नंतर मी एक सिंह निर्माण केला आहे त्यामुळे सिंहांनाही पुरसे खाद्य मिळेल आणि हरिणांची संख्याही भरमसाट वाढणार नाही. आता मी निर्मिलेल्या देशांची गोष्टच घ्या नं.

ही अमेरिका पहा. येथील नागरिकांना मी संपत्ती, ऐश्वर्य, समृद्धी सर्वकाही दिलं आहे. पण त्याचबरोबर त्यांच्यावर सतत काहीतरी मानसिक दडपण, सतत असुरक्षिततेची भावना राहिल याची काळजी घेतली आहे.

आणि हे आफ्रिका खंड. यांना पृथ्वीवरील सर्वोत्तम नैसर्गिक सौंदर्य मी बहाल केलं आहे. पण त्याचबरोबर तेथील हवामान अत्यंत विषम व टोकाचं राहिल याची खबरदारी मी घेतली आहे.

आणि ही दक्षिण अमेरिका ... यांच्याकडे आहेत भरपूर जंगले आणि जंगल संपत्ती. पण समतोल राखण्यासाठी त्यांना दिलीय खूपच अपुरी जमीन. त्यामुळे निवासासाठी यांना भरपूर जंगलतोड करावी लागणार, खूप श्रम करावे लागणार !

मग देवा. या भूतलावरच सर्वात सुंदर देश तरी कोणता आहे?

याच प्रश्नांची अपेक्षा होती ब्रह्मदेवांना. आपल्या सर्वोत्तम निर्मितीबद्दल थोडेसे भावविवश होऊन ब्रह्मदेव म्हणाले. तुमच्या अजून लक्षात नाही आलं? माझी सर्वोत्तम निर्मिती आहे भारत देश. या देशाच्या निर्मितीत मी माझं सर्वस्व ओतून सर्व देशांचा मुकुटमणी असणारा हा भारत देश घडवला आहे. काय नाही या देशात? खळखळणाऱ्या नद्या, हिरवीगार वनश्री, विहंगम पर्वतराजी आहे. एकमेकांशी मित्रत्वाने वागणारे अत्यंत समंजस लोक आहेत. एका समृद्ध संस्कृतीचा वारसा त्यांना लाभला आहे. अत्यंत बुद्धिमान, कामसू, कष्टकरी, प्रेमळ, सामंजस्याने आणि एकोप्याने राहणाऱ्या विविध संप्रदायांचे हे लोक आहेत.

पण हे तर देवा तुमच्या तत्वाविरुद्ध होतंय. समतोल कुठाय? नाही कसा? ब्रह्मदेव हसून म्हणाले....जरा मी त्यांना बहाल केलेल्या त्यांच्या शेजाऱ्यांकडे तर पहा. आली नं लक्षात माझी निःपक्षपाती वृत्ती.

✦

सहवेदना

लातूर येथील श्री. निलेन्द्र महादेव मराठे (श्री. वि.म. मराठे, सांगली, यांचे बंधू) यांचे लातूर येथे दि. २४ जून २०१५ रोजी अल्प आजाराने निधन झाले. पन्नास वर्षापूर्वी त्यांनी लातूर येथे मोटार गॅरेज काढले व अत्यंत कष्टाने ते नावरुपाला आणले होते. त्यांच्या मागे पत्नी, मुलगा सून व नातवंडे आहेत. त्यांच्या दुसऱ्या मुलाचे काही वर्षापूर्वी अपघातात निधन झाले होते. त्याचीही पत्नी व मुले आहेत त्यांना मराठे प्रतिष्ठानतर्फे भावपूर्ण आदरांजली.

(पृ. २३५)

काव्य जुगलबंदी

स्वानंद नंदकुमार मराठे

संध्या खांबेते

शोध घेउनी दमलो आता कधी भेटशील सांग
विरहात तुटणाऱ्या मनाला कधी सांधशील सांग
बोचणाऱ्या त्या जखमेला कधी मारशील सांग
तळमळणाऱ्या मनाची तृष्णा कधी शमेल सांग

नजरेतील ओढ माझ्या कधी संपेल सांग
आवाजाची नशा तुझ्या कधी चढेल सांग
आठवणींचं मळभ तुझ्या कधी हटेल सांग
माझ्यासारखीच ओढ तुला कशी लागेल सांग

जग दोषी का आपण स्वतः
हे न उलगाडणारे कोडे आहे
सुखाच्या मागेच धावणारे
केवळ एक दुःख आहे

गृहीत धरणे पाप नाही
नैसर्गिकच आहे ते
सुख शोधतांनाही
दुःखही येणार ते

सुखदुःखाच्या मेळाव्यात
जीवन दूर जाऊ लागते
हास्यालाही तेव्हा मग
अश्रूंची त्या धार लागते

हिंदोळ्यावर झुलताना
भान नसते जगाचे
सुखाच्या मागे दुःखही
अलगद येते कायमचे

कशाला शोधतो माणूस सुखाला
त्याच्याच अवतीभवती आहे ते
करतो स्वतःच जखम स्वतःला
आणि म्हणे दोषी जग हे.

सुखाची व्याख्या व्यक्तीनुरूप
का थोपवावी दुसऱ्यावर
धावावे स्वतः सुखामागे
पण दुसऱ्यास का धरावे गृहीत

सुखाच्या मागे धावतांना दुःखाला देते आमंत्रण
दुःखाची झलकच देते सुखाला मोल
अपेक्षांचे ओझे बाळगतांना जीवनाचा पडतो विसर
हेच सुख असे म्हणत जीवन करतो कवडीमोल

सुखदुःखाचा हिंदोळा झुलवितो सगळ्यांनाच
झुलता झुलता मध्येच आपटतो सगळ्यांना
झुलतांना नसते भान मन होते बेभान
प्रिय होतो हिंदोळा, झुलवणारा राहतो बेनाम

चूक काय बरोबर काय?

चूक काय बरोबर काय
कोणाला उलगाडले नाही
सुख काय दुःख काय
कोणालाही कळले नाही ॥

माझ्यासाठी माझं सारं
नेहमीच बरोबर असतं...
लोकांचं काय विचारता
सारं जगच चुकीचं असतं....

दुनियेकडे सुखच सुख
दुःख माझ्याच माथी असतं...
राहून राहून प्रत्येकाला
अगदी असंच वाटत असतं...

प्रयत्नांचा पत्ता नाही
नशिब मात्र फुटकं असतं...
मनी नाही श्रद्धा तरी
देवाकडे मागणं असतं....

हात नुसतेच जोडलेले
कर्माची साथ नाही....
नुसतं मागणं मागून कधीच
काहीसुद्धा मिळत नाही ॥

खऱ्याखुऱ्या निश्चयाला
असाध्य तर काहीच नाही
केले यत्न वाया गेले
असं कधी होत नाही ॥

यत्न काय कष्ट काय
याची साधी जाण नाही...
माझ्याच बाबतीत असं का
देवाला माझी दया नाही....

आपलच काही चुकतय का
याचा मात्र विचार नाही...
चूक काय बरोबर काय
कोणालाही कळलं नाही ॥

कु.साध्वी आनंद मराठे, (पृ. १५६) पुणे
SYBA (Arts) फर्ग्युसन महाविद्यालय

माझी जहाज यात्रा (पुणेरी)

• श्री रघुवीर वि. मराठे (पृ. ४२२), बडोदे

भ्रमणध्वनी - ९८७९१८१८३३ दूरध्वनी - ०२६५-२४१८५२३

एकदा यात्रा म्हटली कि एवढी तयारी करावी लागते कि काहीं विचारू नका. त्यात आपण जर सिनिअर सिटीझन कि आपल्याला सांगायचं म्हणजे सुचवायच असेल तरी भिती नाही सुचवलं तर म्हणतात हे काय आधी सांगायचं नाही कां? मला अजून स्मरतंय आमचे वडील आणि आई जेव्हा यात्रेला निघाले त्यावेळेस काय जबरदस्त तैयारी चालली होती. चंची ते फिरकीच्या तांब्यापर्यंत, पत्र्याची ट्रंक वाड्यातील सगळी मंडळी दिमतीला सगळ्यांना एवढा उत्साह आला होता. हे सगळ मला मुंबैला असताना कळलं. मुख्य म्हणजे त्यांनी त्यावेळेस फोटो काढले हे विशेष. मला वडीलांचे कोकणातून निघाले कसे असतील ते दिवस आठवले. साल १९०३ केवढ धारिष्ट्य अनोळख्या मुंबईत उतरण. पुढे अनेक प्रकारचे कष्ट करून ध्येय साध्य केलं, मुलांना चांगल्या परिस्थितीत वाढवलं. (त्याच्यामागे प्रेरणा आमच्या आईची)

आमची यात्रा म्हणजे कष्ट विरहीत, सगळं काही मुबलक एकदा माझ्या मनांत विचार आला की सारखे आमच्या पुण्याला नावं ठेवत असतात तर ही यात्रा जर एका सदाशिव पेठी माणसाने करवली असती तर त्याचे वर्णन कसे झाले असते.

न्युयॉर्कला पोर्टला याल तेव्हा स्वतःच्या खर्चाने यावे. यात्रा कंपनीकडून घरापासून भाडे देण्यात येणार नाही. चुकून मागणी करू नये. रांगेत नाकासमोर उभे राहून आपल्या मुलाबाळांकडेच बघावे.

आजूबाजूला बघण्यासारखी सौंदर्य स्थळे असणार बोटीवर गेल्यावर केबिनमध्ये जर वादविवाद झाले तर कंपनी जबाबदार नाही. प्रत्येक बाईने नऊवारी अथवा पाचवारी निदान पंजाबी ट्रेस घालावा ह्याच्या खाली उतरू नये. केसाची स्टाईल खोपा अथवा दोन वेण्या अगर एक वेणी कुठल्याही प्रकारे बापाला कट देऊ नये.

स्वागत कक्षातील अती सुंदर मुली असण्याची शक्यता आहे पुरुषांनी पुरुषांबरोबर बोलवावे दुसऱ्या चांगल्या दिसणाऱ्या स्त्रियांबरोबर बोलताना आढळल्यास सुरक्षा अधिकाऱ्याला नुसती सादच घालणार नाही पण ते तात्कालिक पुढील कार्यवाही करण्यास बांधलेले आहेत. लाईनीत उभे असताना चुकून तुमच्या शेजारी जर पुण्याचाच कुणी भेटला तर उगीचच कारणाशिवाय आपली मते ठोकू नये. वाद करावा पण विवाद उभा करू

नये. स्वागतकक्षातील मुलींशी उगाचच चौकशीच नाटक करून त्यांच्याशी फालतू बोलून त्यांना कुठल्याही प्रकारचा त्रास देण्याच्या भानगडीत पडू नका. त्यांना कराटेची उत्तम तालीम देण्यात आलेली आहे. मराठी मराठी करू नका. तुमच्यापेक्षा वयांनी मोठ्या असलेल्या म्हणजे कमीत कमी ७५च्या पुढे त्यांच्याशी सांभाळून बोलण्यास व्यवस्थापनेची हरकत नाही.

एकदाका पासपोर्ट, सुरक्षतेची चाचणी झाली कि तिथून पुढे आपलं स्वागत जपानी मुलगी करेल भाळून जाऊ नका. त्यांचा चेहरा हसरा असल्यामुळे त्या आपल्याशीच हसत आहेत असा गैरसमज करू नका, तुमच्या पंज्यावर ती पाणी छोटेल ते गुलाब पाणी नसून हात स्वच्छ ठेवण्यासाठी उडवलेल पाणी आहे. ती वाशी वाशी असं म्हणेल तेव्हा मुंबईकरांनी आपल्या बाजूची आहे असे समजू नये. तो पर्यंत दु. २.३० झालेले असतील म्हणजे त्या दिवशीचा ब्रेकफास्ट बुडाला असं वाटू नये म्हणून चार वाजता आपल्यासाठी चहा, कॉफी, दुध वगैरे तैयार असेल ज्यांना नाक मुरडायची सवय असेल त्यांना इथे भरपूर स्कोप आहे. फळ फळावळ भरपूर आहे. कुठल्याही प्रकारचा कोकणस्थीपणा आढळणार नाही. पण फालतू लाड चालणार नाही. उदा. डिशमध्ये पदार्थ घेतल्यावर टाकून देऊ नये. चोखनळीचा वापर करावा. मोफत आहे म्हणून लहान मुलांना त्याचे खेळणे करून देऊ नये.

पहिल्या रात्री थोडासा त्रास होण्याचा संभव आहे घाबरू नये. पहिल्या खेपेला होत असं. मुलं बरोबर असतील तर त्यांना सुद्धा चांगल प्रशिक्षण मिळेल. प्रचंड सगळं बघून घाबरून जाऊ नका कारण आठ दिवस सगळ्यांच्या बरोबर काढायचे असतात.

आमचं सामान कधी येईल असा बावळट प्रश्न विचारू नका. तुम्हाला दिलेलं कार्ड कशासाठी? तर त्या कार्डनेच तुमची रूम उघडली जाईल. जेवणाचं काय? तर डेक नंबर १२ वर लंच व बफेटची सोय आहे.

बफेट बघून हुरळून जाऊ नका. सगळीकडे सीसीटीव्ही कॅमेरे लावले आहेत तुम्ही किती ओरपता किंवा डिशमध्ये किती टाकता त्याची नोंद होईल. दुसऱ्या दिवशी तुमच्या रूममध्ये त्याचे विवरण पत्र येईल. आपण आणि आपल्या कुटुंबाने कशी सुधारणा करावी ते लिहिलेले असे. दुपारी जरी उशीरा जेवण मिळाले म्हणून रात्री मिळणार नाही असे नाही. चार खुर्च्या व एक टेबल असा जामानिमा असेल. पांच जण आहेत म्हणून दोन

टेबल जोडण्यास हरकत नाही. चौदा आहेत म्हणून चार टेबल आणि सोळा खुर्च्या जोडण्याचा प्रयत्न करू नका. थोडासा गंभीरपणा दाखवा. पैसे देवून वसूल करायचे म्हणून भरमसाट खाऊ नका. तब्येत बिघडली तर मेडिकल सेंटर आहे. चांगल्या नर्सस आहेत म्हणून काही तरी होतंय म्हणून विझीट करू नका. इथे काही रेस्टॉरंट अशी आहेत तिथे आधी बुकिंग करावं लागतं. त्यासाठी थोडेसे पैसे द्यावे लागतील. इटालियन, थाय वगैरे आहेत. जाणकारांनीच आत जावे. सोमरसाची माहिती असेल तरच ऑर्डर द्यावी. तिथे बऱ्याचशा बायका वेटर म्हणून काम करतात. ऑर्डर देताना तिच्याकडे बघून ऑर्डर देऊ नये. तुमच्या मनात एक असेल आणि डिश भलतीच येईल.

ओर्चीड गार्डन, म्याजेन्ता, ला कुसिनो, सुशी, तेप्यान्याकी, ले बिस्तो ही सगळी हॉटेलची नावे आहेत. इथे नाच गाणी त्यांच्याच भाषेत होतात. लावणी कुणी म्हणेल असा गोड गैरसमज करून घेऊ नका. उगीचच फेटा म्हणून आपला टॉवेल किंवा घाम पुसायचा रूमाल उंच करू नका.

पहिला अर्धा दिवस तुमचा फक्त तोंडात बोट घालण्यांतच जाईल. आपण सदाशिव पेठेच्या बाहेरील जगात वावरलेलो नसल्यामुळे आणि आपल्याला आपलच म्हणण फक्त खर बाकीच्यांना फाट्यावर मारण्याचा कोकणीपणा दाखवू नका.

आपल्यामध्ये बरीच निरीक्षण शक्ती आहे म्हणून परीक्षण करून आपलं मत मांडू नका. इथे तुमच्या मताला पैशाचीसुद्धा (काडीचीही) किंमत नाही कारण आपण ते आधीच दिलेले असतात. संध्याकाळची काय व्यवस्था आहे म्हणून विचारू नका. कारण सगळं पुढ्यात ठेवलेले असते. काउंटरपाशी जाऊन आपला हात जगन्नाथ ह्या उक्तीप्रमाणे घेतल्यास कुणीही आपली बायको सोडून कुणीही डोळे वटारणार नाही. हुंकूनसुद्धा बघणार नाही. सोमरसासाठी वेगळे पैसे देऊन आपणच आपले राजे आहोत ह्या थाटांत वेग वेगळ्या मुद्रांमध्ये आपण फोटो काढून घेऊ शकतो. ह्याचा थांगपत्ता आपल्या सौंना लागला तरी हरकत नाही. रात्रीच्या शोसाठी तुमची कुणीही वाट बघत नाही तो वेळेवरच सुरू होतो. आपला आनंद द्विगुणीत करायचा असेल तर तिथे जायला हरकत नाही. जाताना अंधार होण्याच्या आत सीट घेतल्यास बरे नाहीतर अंधारात चुकून पडलात तर नको तिथे पडल्यामुळे तुम्हाला गुदगुल्या होतील पण समजा तुमच्या सहचारिणी तुमच्या मागेच असतील तर खोलत गेल्यावर तोफेच्या तोंडी जाण्याची तयारी ठेवावी. शोला जाण्याची वाट वेग वेगळ्या करामतीच्या खेळांमधून जाते तेव्हा जाताना जपून सगळा पैशाचा खेळ असतो.

❖

Intuitive Elephants

Lawrence Anthony, a legend in South Africa and author of 3 books including the bestseller, 'The Elephant Whisperer', bravely rescued wildlife and rehabilitated elephants all over the globe from human atrocities, including the courageous rescue of Baghdad Zoo animals during US invasion in 2003.

On March 7, 2012 Lawrence Anthony died. He is remembered and missed by his wife, 2 sons, 2 grandsons and numerous elephants.

Two days after his death, the wild elephants showed up at his home led by two large matriarchs. Separate wild herds arrived in droves to say goodbye to their beloved man-friend. A total of 31 elephants had patiently walked over 12 miles to get to his South African House.

Witnessing this spectacle, humans were obviously in awe, not only because of the supreme intelligence and precise timing that these elephants sensed about Lawrence's passing, but also because of the profound memory and

emotion the beloved animals evoked in such an organized way, walking slowly - for days - Making their way in a solemn one-by-one queue from their habitat to his house.

Lawrence's wife, Francoise, was especially touched, knowing that the elephants had not been to his house prior to that day for well over 3 years! But yet they knew where they were going.

The elephants obviously wanted to pay their deep respects, honoring their friend who'd saved their lives - so much respect - that they stayed for 2 days 2 nights without eating anything. Then one morning, they left, making their long journey back.

How did they know? There is something in this universe that is much greater and deeper than human intelligence.

संकलक : रमाकांत विद्वांस, (पृ. ६२३)

कार्याध्यक्ष, मराठे प्रतिष्ठान

भ्रमणध्वनी : ९८२०२२४०१४

प्रकाशझोत

Madhav marathe is a professor of computer science and director of the Network Dynamics and Simulation Science Laboratory. He obtained his Bachelor of Technology degree in 1989 in computer science and engineering from the Indian Institute of Technology, Madras and his Ph.D in 1994 in computer science from the University at Albany under the supervision of professors Harry B. Hunt III and Richard E. Stearns. Before coming to Virginia Tech in 2005, he worked in the basic and applied simulation science group (CCS-5) in the computer and computational sciences division at Los Alamos National Laboratory where he was team leader in a theory-based, advanced simulation program to represent, design, and analyze extremely large socio-technical and critical infrastructure systems. He has published more than 200 research articles in peer reviewed journals, conference proceedings, and books, and has over eight years of experience in project leadership and technology development, specializing in population dynamics, telecommunication

Madhav Vishnu Marathe

systems, epidemiology, design and architecture of the data grid, design and analysis of algorithms for data manipulation, design of services-oriented architectures, and socio-technical systems. He is the recipient of the distinguished copyright award for TRANSIMS software, Los Alamos National Laboratory's achievement award, a recipient of the university at Albany distinguished alumni award and 2010 award for research excellence, Virginia Bioinformatics Institute. He is the 2011 inaugural George Michael distinguished scholar at the Lawrence Livermore National Laboratory. In 2013 he became an ACM fellow for contributions to high performance computing algorithms and software environments for simulating and analyzing socio-technical network science. Also in 2013, he was named an IEEE fellow for contributions to socio-technical network science. In 2014, he was named an AAAS fellow for contributions to high performance computing algorithms and software environments.

‘चालवा डोकं’ ची उत्तरे

१.	मुष्टियुद्ध (Boxing)	२.	काजू, स्ट्रॉबेरी	३.	Dwarf, Dwindle, Dwell
४.	पूर्णविराम, स्वल्पविराम, अल्पविराम, प्रश्नचिन्ह, अवतरण चिन्ह, उद्गार चिन्ह, कंस, विसर्ग, dash, hyphen, apostroph, paranthesis	५.	Shoes, Slippers, Sandles, Socks, Snickers, Stockings, Skis, Skates,	६.	बुद्धिबळातील प्यादी.
७.	उद्या	८.	टॉवेल	९.	विक्रम
१०.	अग्नी				

गोष्ट तशी कचऱ्याची

• शरद मराठे (पृ. २१), गोरेगाव (पूर्व)

भ्रमणध्वनी - १८२३६२७५७६

आपण जेव्हा आपल्या नाक्यावर कचऱ्याचे भरून गेलेले ढीग बघतो, तेव्हा आपसूकच नाकाकडे रूमाल आणि तोंडातून नगरपालिकेला शिव्या बाहेर पडतात. आपण हे मात्र विसरतो की आपण स्वतः देखील या ढिगाच्या निर्मितीला हातभार लावला आहे. अशाच एका कचरापेटी जवळून जाताना मनात एक विचार आला. एका सर्वसामान्य घरातून रोजचा किमान पाव किलो कचरा तयार होऊ शकतो. कुटुंब चौकोनी नसेल तर आणखीही. या प्रमाणात, आमच्याच बिल्डिंगचे उदाहरण घेतले तर, १४० घरातून दररोज किमान ३५ किलो, महिन्याला १०५० आणि वर्षाला १२,६०० किलो कचरा आपण टाकून देतो. हा झाला एका इमारतीचा हिशेब. तुम्ही हेच गणित पुढे आपले संकुल, वॉर्ड, उपनगर आणि त्याहून पुढे शहर आणि महानगर जसे पुणे वा मुंबई असे करू लागलात तर कदाचित तुमच्या calculator'चे आकडे कमी पडतील. आणि हो, ही चर्चा आहे केवळ स्वयंपाक घरातील कचऱ्याबद्दल, जो बहुतांशी bio-degradable असतो. मला एक सांगा, कोणत्या अधिकारात आपण अशी अपेक्षा करावी की ही आपणच निर्माण केलेली घाण देवदार, गोरई, कांजूर अशा ठिकाणी महापालिकेच्या सफाई कामगारांनी नेऊन टाकावी? या कामगारांच्या, तसेच त्या भागातील नागरिकांच्या आरोग्याशी खेळणारे आपण कोण? लोकांचे जाऊदे, पण किमान आपण तरी याबद्दल काही करू शकतो का?

मला वाटते, आपल्यापैकी बहुतेक जणांचं मुंबई बाहेर एक गाव असणार. तिथे खेडेगावात रोज कचरा गोळा करायला कोण येते हो? मला वाटते बहुतेक ठिकाणी अशा कचऱ्याची आवारातच विल्हेवाट लावली जाते. साधारणतः परसदारी एक खड्डा असतो त्यात फळांची सालं, भाज्यांचे देठ, शिळे अन्न आणि इतर टाकाऊ पदार्थ टाकले जातात. खड्ड्याला खाली

सिमेंट वैगरे काही नसल्याने, कचऱ्यातील पाणी जमीनीत जिरले जाते त्यामुळे दुर्गंधी पसरत नाही. काही काळाने जेव्हा खड्डा भरतो तेव्हा त्यावर माती पसरून नवीन खड्डा कचरा टाकण्यासाठी वापरला जातो. वर्षभराने जुना कचरा कुजून त्याचे मातीसदृश कंपोस्ट तयार होते. हा खड्डा रिकामा करून ती माती झाडांना वापरली जाते. असे दोन खड्डे आलतून पालतून वापरले जातात.

हीच प्रक्रिया आपण शहरात पण करू शकतो का? कठीण आहे, पण अशक्य नाही.

आमच्यापुढे ध्येय होते ते म्हणजे कोणताही नाशिवंत कचरा डब्यात टाकायचा नाही. हो मी फक्त नाशिवंत कचरा म्हणतो आहे. मला माहित आहे कि प्लास्टिक पिशव्या/बाटल्या, थर्माकोल, गुटक्याचे पाऊच आणि इतर विविध रासायनिक गोष्टी रस्त्यावर पडलेल्या असतात. या वस्तू bio-degradable नसतात. त्यामुळे अशा वस्तूंची विल्हेवाट लावणे हे व्यक्तिगत पातळीवर शक्य नसल्याने ती एक गंभीर समस्या आहे. पण प्लास्टिकच्या बाटल्या, वस्तू, फुटक्या काचा, गंजलेले लोखंडी सामान, कागद वगैरे सुका कचरा हा मला एवढी गंभीर समस्या वाटत नाही कारण असा कचरा भंगारवाला आनंदाने घेऊन जातो. म्हणून सुरुवातीचे ध्येय फक्त किचन कचरा हेच ठेवले. इतर सुक्या कचऱ्याबद्दल पुन्हा कधीतरी.

आमच्या घरी पाण्याच्या जुन्या गळक्या बादल्या होत्या. त्यांची छिद्रे बुजवून त्यांच्या तळाशी कोरडी माती टाकली आणि मग त्यावर सगळा कचरा टाकायला सुरुवात झाली. दर दोन-तीन दिवसांनी थोडी कोरडी माती पसरून टाकत होतो, वास येऊ नये म्हणून. एक बादली भरल्यावर त्यावर माती पसरून दुसऱ्या बादलीत तोच प्रयोग सुरू केला. कचरा कुजण्याची प्रक्रिया जलद व्हावी म्हणून बादलीत अधून मधून पाणी शिंपडत होतो. हा प्रयोग यशस्वी झाला का? मी म्हणेन हो, पण १००% नाही. कचरा कुजायला अपेक्षेपेक्षा जास्ती वेळ लागत होता आणि थोडा कुबट वास अस्वस्थ करत होता. पण हे अपयश नक्कीच नव्हते, मात्र या प्रक्रियेमध्ये सुधारणा करणे गरजेचे होते.

मित्रानो, आपण लहान असताना आपले पालक नेहमी सांगायचे कि एक घास ३२ वेळा चावून खावा. म्हणजे पचन लवकर होते. असे न करता आपण जर भरभर पोटात ढकलत गेलो तर दुसऱ्या दिवशी काय होईल? इथे पण तोच नियम. म्हणून साली, देठे सर्वकाही बारीक करून टाकायला सुरुवात केली. कधी कधी तर मिक्सर मधून बारीक चटणी करून टाकत होतो. आता

मात्र खूपच सुधारणा दिसून आली आणि कंपोस्ट खूप लवकर होऊ लागले. अर्थात मिक्सरची हौस जास्ती दिवस टिकली नाही, पण बारीक चिरून टाकायला लागल्या पासून, मुख्य समस्या मात्र सुटली होती आणि कंपोस्ट तयार होण्याचा वेग वाढला.

पाच वर्षांपूर्वी सुरू केलेला हा उपक्रम आजपर्यंत अव्याहतपणे सुरू आहे. दरम्यानच्या काळात खूप काही शिकायला मिळाले. या प्रक्रियेमध्ये विविध बदल करता आले. मातीच्या जुन्या माठांमध्ये कचऱ्याचे विघटन प्लास्टिक बादलीपेक्षा जास्ती परिणामकारक होते हे पण समजले.

हा झाला एका घरापुरता उपाय. पूर्ण इमारतीच्या कचऱ्यासाठी

हाच प्रयोग मोठ्या आकाराचे drums (पिंपे) वापरून करता येईल. झालेले खत हेही उत्पन्नाचे साधन बनू शकेल. इमारतीतील हौशी बागायतदार ते विकत घेऊ शकतील किंवा एखाद्या रोपवाटिकेला (nursery) पुरवता येईल. यासदृश 'गांडूळ खत' हेही एक साधन होऊ शकेल कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्याचे. याव्यतिरिक्त व्यावसायिक तत्वावर कमी वेळात खत निर्माण करणारा एक उपाय वाचनात आला आहे जो केवळ एका दिवसात उत्तम कंपोस्ट खत देऊ शकेल. मात्र थोडासा खर्चिक असल्याने केवळ व्यावसायिक तत्वावरच त्याचा उपयोग होऊ शकेल. 'भोर इंजिनीअरींग' या कंपनीने बाजारात ३ वेगवेगळ्या क्षमतेची कचऱ्यापासून कंपोस्ट खत बनवणारी मशीन्स बाजारात आणली आहेत. २५ किलो ते २०० किलो कचऱ्याचं खतात रूपांतर केवळ २० तासात बनविणारी ही मशीन्स आहेत. (छायाचित्र पाहावे) मोठ्या गृह रचना संस्था, सोसायट्या वगैरेंनी एकत्र येऊन या मशीन्स चा नियमित वापर केल्यास कचरा गाड्या, डम्पिंग ग्राउंड यांची गरजच भासणार नाही कारण निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याची रोजच्या रोज विल्हेवाट लावून त्याचे कंपोस्ट खातात रूपांतर केले जाऊ शकेल. संबंधितांनी माझ्याशी संपर्क साधल्यास अधिक माहिती देऊ शकेन. अशी ही आमची कचऱ्याची कहाणी साठाउत्तरी सुफळ संपूर्ण.

BOOK POST

If undelivered, Please return to

संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१.

त्रैमासिक 'हितगुज' हे मराठे प्रतिष्ठान, मराठे उद्योग भवन, आप्पासाहेब मराठे मार्ग, प्रभादेवी, मुंबई - ४०० ०२५ या न्यासाचे मुखपत्र असून फक्त सभासदांसाठी वितरित होते.

पत्रव्यवहाराचा पत्ता : संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१

दूरध्वनी : ०२२-२४१५०८८९

इ-मेल : hitguj@marathepratishtan.org • वेबसाईट : www.marathepratishtan.org